

მომპოვებლობა (ექსტრაქტივიზმი) და ნეოექსტრაქტივიზმი¹ ერთი და იმავე წყევლის ორი მხარე

მთარგმნელი: ანა ბერია

ალბერტო აკოსტა - ეკვადორელი ეკონომისტი. ეკვადორში მოღვაწე ლექტორი და მკვლევარი ლათინური ამერიკის სოციალური მეცნიერებების ფაკულტეტზე (Facultad Latinoamericana de Ciencias Sociales – FLACSO). ენერგეტიკისა და მოპოვების ყოფილი მინისტრი. დამფუძნებელი კრების ყოფილი წევრი და პრეზიდენტი. შენიშვნა: ამ თავში ავტორი ეყრდნობა და აჯამებს მის წინა ნაშრომებს.

„შეგიძლიათ მითხრათ, აქედან რომელ მხარეს უნდა წავიდე?“ - იკითხა ალისამ.

„ეს დამოკიდებულია იმაზე, თუ სად გინდათ, რომ მოხვდეთ,“ - უპასუხა კატამ.

„ჩემთვის სულერთია, სად მოვხვდები“ - თქვა ალისამ.

„მაშინ მნიშვნელობა არ აქვს, რომელ მხარეს წახვალთ“ - თქვა კატამ.

ლუის ქეროლი, ალისა საოცრებათა ქვეყანაში

სიუხვის წყევლის ხაფანგში მოხვედრილები

იმის მიუხედავად, რომ ერთი შეხედვით ეს რთულად დასაჯერებელია, უახლესი ფაქტების და დაგროვებული გამოცდილების საფუძველზე შეიძლება ითქვას, რომ მსოფლიოს მრავალი ქვეყნის სიღარიბე ამ ქვეყნებში მნიშვნელოვანი ბუნებრივი რესურსების სიუხვეს უკავშირდება. ქვეყნებს, რომლებიც მდიდარია ბუნებრივი რესურსებით, და რომელთა ეკონომიკაც პირველ რიგში ამ რესურსების მოპოვებასა და ექსპორტს ეფუძნება, უფრო მეტად უჭირთ განვითარება. განსაკუთრებით კი ის ქვეყნები, რომელთაც უხვად მოეპოვებათ ერთი ან სულ რამდენიმე ნედლეული საქონელი, თითქოს დაწყევლილები არიან განუვითარებლობისთვის. სიტუაცია კიდევ უფრო რთულდება იმ ეკონომიკებისთვის, რომელთა შემოსავლებიც ნავთობსა და მინერალებზეა დამოკიდებული.

ეს ქვეყნები თითქოს გაუკუღმართებულ მოცემულობაში არიან მომწყვდეულნი, რომელიც ლიტერატურაში „სიუხვის პარადოქსად“ ან „რესურსების წყევლად“ არის

¹ ტექსტში ასევე თარგმნილია, როგორც მომპოვებლობა (მთარგ. შენიშვნა)

ცნობილი. ამ კონტექსტში არიან ისეთებიც, ვინც ამ წყევლას ისე იღებენ, როგორც ტროპიკული ქვეყნების (თითქმის) გარდაუვალ ხვედრს: შიდა-ამერიკული განვითარების ბანკი (IDB)¹ მის არაერთ ყოველწლიურ ანგარიშში თუ ტექნიკურ კვლევაში ამტკიცებს, რომ „განვითარებას გეოგრაფია განსაზღვრავს: ბუნებრივი რესურსებით ყველაზე მდიდარ და ეკვატორთან ყველაზე ახლოს მყოფ ქვეყნებს მისჯილი აქვთ სიღარიბე და განუვითარებლობა. ეს ნიშნავს ტროპიკულ ფატალიზმს, რომლის მიხედვითაც ეკვატორის ახლოს მცხოვრები ერები განწირულნი არიან სიღარიბისთვის. IDB-ის აზრით, რაც უფრო მდიდარია ქვეყანა ბუნებრივი რესურსებით, მით უფრო ნელა განვითარდება ის და მით უფრო დიდი იქნება მისი საშინაო უთანასწორობები“ (გუდინასი, 2009c).

ერთი შეხედვით, თითქოს ერთადერთ არჩევნად გვრჩება დავმორჩილდეთ ამ გეოგრაფიულ და ბუნებრივ დეტერმინიზმს, მაგრამ IDB სხვა გამოსავალსაც გვთავაზობს. როგორც გუდინასი IDB-ის შემოთავაზებების ანალიზისას აჯამებს, მათი შემოთავაზებული გამოსავალია „ბაზარი და [ნეოლიბერალური] რეფორმების კიდევ უფრო მეტად ხაზგასმა.“

ამ თვალსაზრისით, მომპოვებლობისგან წარმოქმნილი პრობლემები და კონფლიქტები გადაჭრადია შესაბამისი „მმართველობით“, რომელიც დაარეგულირებდა იმას, თუ როგორ გამოიყენება ბუნებრივი რესურსები. ამ მიზნის მიღწევის გზებია ორთოდოქსული და კონსერვატიული ეკონომიკური პოლიტიკები, სამოქალაქო საზოგადოების მონაწილეობის გაზრდა მომპოვებლური მრეწველობის პროექტების ზედამხედველობაში, მეტი სოციალური ინვესტიციები მოპოვების ადგილებში, რათა შემცირდეს სოციალური პროტესტები, და ინფორმაციის გამჭვირვალობა მომპოვებლური საწარმოების და ადგილობრივი და ცენტრალური მთავრობის მიერ მიღებული შემოსავლების შესახებ. გარემოს განადგურება აღიარებულია განვითარების მიღწევისთვის გარდაუვალ დანახარჯად. რამდენადაც ამასთან დაკავშირებით კითხვები არ ისმის, ასეთი მიდგომები ანალიტიკურად სუსტია, აკლია რა ისტორიული ანალიზი და კავშირი საფუძველმდებარე პრობლემებთან.

ეჭვგარეშეა, რომ ყუყურობა, რომელსაც თან ახლავს დიდი უცოდინრობა და საზოგადოებაში ღრმად ჩანერგილი ამნეზია, პირდაპირ კავშირშია აროგანტულობასთან. დასაწყისშივე უნდა ითქვას, რომ ბუნებრივი რესურსებისა და იდეოლოგიის ეს ორმაგი წყევლა არ არის გარდაუვალი და მისი გადალახვა შესაძლებელია.

როგორ გვესმის მომპოვებლობა ?

მომპოვებლობა (იგივე ექსტრაქტივიზმი) არის დაგროვების ფორმა, რომლის ფართო მასშტაბით გავრცელებაც 500 წლის წინ დაიწყო². მსოფლიო ეკონომიკა - კაპიტალისტური სისტემა - სტრუქტურირდა ამერიკის, აფრიკისა და აზიის დაპყრობითა და კოლონიზაციით. მას შემდეგ, დაგროვების ეს ფორმა,

მომპოვებლობა, განისაზღვრებოდა ახალშექმნილი კაპიტალიზმის მეტროპოლიტური ცენტრების მოთხოვნით. ზოგიერთი რეგიონი სპეციალიზირდებოდა ნედლეულის - პირველადი საქონლის - მომპოვებლობასა და წარმოებაში, ხოლო სხვა რეგიონები უფლებოდნენ გადამამუშავებელი საქონლის მწარმოებლის როლს. პირველი ბუნების ექსპორტით იყო დაკავებული, მეორე კი მისი იმპორტით.

ცხადი განმარტების ჩამოყალიბების მცდელობისას, ტერმინ 'მომპოვებლობას (იგივე ექსტრაქტივიზმს) გამოვიყენებთ ისეთ საქმიანობებთან მიმართებაში, რომლებიც გულისხმობს დიდი რაოდენობით ბუნებრივი რესურსების ამოღებას გადამამუშავების გარეშე (ან მხოლოდ შეზღუდულ დონეზე გადამამუშავებას), განსაკუთრებით ექსპორტის მიზნით. მომპოვებლობა არ შემოიფარგლება მხოლოდ მინერალებითა და ნავთობით, ის ასევე გვხვდება ფერმერულ, სატყეო და თევზჭერის მეურნეობებში³.

დღეს, „განახლებადი“ ბუნებრივი რესურსების საკითხი უახლესი მოვლენებისა და ტენდენციების ფონზე უნდა განიხილებოდეს. მოპოვების უზარმაზარი მასშტაბიდან გამომდინარე, ბევრი „განახლებადი“ რესურსი, როგორც არის ტყეები თუ ნიადაგის ნაყოფიერება, ნელ-ნელა არაგანახლებადი ხდება. ამის მიზეზი ის არის, რომ რესურსი იწურება მაშინ, როდესაც მოპოვების ტემპი წინ უსწრებს იმ სიჩქარს, რომელიც გარემოს ამ რესურსის განახლებისთვის სჭირდება. შესაბამისად, მოპოვების არსებული ტემპის პირობებში, არაგანახლებადი ბუნებრივი რესურსების პრობლემები შეიძლება თანაბრად შეეხოს ყველა რესურსს, განახლებადია თუ არაგანახლებადი.

პრაქტიკაში, მომპოვებლობა კოლონიალური და ნეოკოლონიალური ძარცვისა და მითვისების მექანიზმი იყო. ამგვარი მომპოვებლობა, რომელიც დროთა განმავლობაში სხვადასხვაგვარად წარმოჩინდებოდა, გამოყენებულ იქნა ნედლეულის ექსპლუატაციისთვის, რის გარეშეც შეუძლებელი იქნებოდა გლობალური ჩრდილოეთის ინდუსტრიული განვითარება და კეთილდღეობა. და ეს განხორციელდა მომპოვებლური პროექტების მდგრადობისა თუ რესურსების ამოწურვადობის გათვალისწინების გარეშე. ეს ყველაფერი გადაჯაჭვულია იმასთან, რომ მომპოვებლური მრეწველობის პროდუქციის უმეტესობა განკუთვნილია არა შიდა ბაზარზე მოხმარებისთვის, არამედ ექსპორტისთვის. მიუხედავად ამ ეკონომიკური საქმიანობის მასშტაბურობისა, მას ძალიან მცირე სარგებელი მოაქვს ამ პროცესში ჩართული ქვეყნებისთვის. ანალოგიურად, მომპოვებლური მრეწველობისთვის საჭირო საქონლისა თუ სპეციალიზირებული სერვისის მომარაგება იშვიათ შემთხვევაში ხდება ეროვნული კომპანიებიდან. ასევე, იმ ქვეყნებში, რომელთა ეკონომიკაც მომპოვებლობას ეფუძნება, როგორც ჩანს, დიდად არ ინტერესდებიან იმით, თუ როგორ იხარჯება მოპოვებული შემოსავალი.

მომპოვებლობა გლობალური სამხრეთის მრავალი ქვეყნის ეკონომიკური, სოციალური და პოლიტიკური ცხოვრებისთვის ერთგვარი მუდმივია. შესაბამისად, ლათინური ამერიკის ყველა ქვეყანა, სხვადასხვა ინტენსივობით, ამ პრაქტიკების გავლენის ქვეშაა. მომპოვებლობისა და ნედლეულის ექსპორტის გზით მეტროპოლიტურ ცენტრზე დამოკიდებულება დღემდე პრაქტიკულად უცვლელადაა შენარჩუნებული. ზოგიერთმა ქვეყანამ მხოლოდ ის მოახერხა, რომ

ტრადიციული მომპოვებლობისთვის დამახასიათებელი გარკვეული მნიშვნელოვანი ასპექტი ამ საქმიანობებში გაზრდილი სახელმწიფო ინტერვენციის მეშვეობით შეცვალა. მაგრამ სულ ეს იყო, რაც შეძლეს. ამგვარად, რამდენიმე მეტ-ნაკლებად მნიშვნელოვანი განსხვავების გარდა, როდესაც საქმე საწარმოო პოლიტიკას ეხება⁴, დაგროვების ეს ფორმა როგორც ნეოლიბერალური, ასევე პროგრესული მთავრობების ცენტრალურ ასპექტად გვევლინება.

მომპოვებლობის ზოგიერთი ნაკლოვანება

ამ საკითხის განხილვის საწყისი წერტილი⁵ უმეტესად უკავშირდება რესურსების მოპოვების და მათი გამოყენების გზებს, და ასევე მათგან მიღებული სარგებლის განაწილებას. რა თქმა უნდა, არსებობს სხვა ასპექტებიც, რომელთა გამოსწორებაც შეუძლებელია. ზოგიერთი მომპოვებლური საქმიანობა, მაგალითად მადნის ფართომასშტაბიანი მოპოვება, ვერასდროს იქნება „მდგრადი“, რამდენადაც მისი არსი დესტრუქციულია. გარდა ამისა, პროცესი მდგრადია მაშინ, როდესაც ის დროთა განმავლობაში შენარჩუნებადია გარე დახმარების და შესაბამის რესურსზე დეფიციტის წარმოქმნის გარეშე⁶. ამტკიცო საწინააღმდეგო - რასაც ზოგიერთი ტექნოლოგიური განვითარების ბრმა რწმენის გამო მიმართავს - ნიშნავს პროპაგანდა გაუწიო დისკურსს, რომელიც ამახინჯებს ფაქტებს⁷.

რეგიონის ისტორია გვეუბნება, რომ მომპოვებლურმა პროცესმა გამოიწვია ფართომასშტაბიანი სიღარიბე და განმეორებადი ეკონომიკური კრიზისები, და გაამყარა „მოსაკრებლის მძიებლობის“ მენტალიტეტი. ეს ყველაფერი ამჟამებს რეგიონის დემოკრატიული ინსტიტუტების სისუსტესა და სიმწირეს, ხელს უწყობს კორუფციას, არღვევს საზოგადოებასა და ადგილობრივ თემებს, და სერიოზულ ზიანს აყენებს გარემოს. ამ სიტუაციას კიდევ უფრო ართულებს პატრონაჟისა და კლიენტალიზმის ხშირი პრაქტიკა, რაც ხელს უშლის მოქალაქეობრივი თვითშეგნების განმტკიცებას.

სიმართლე ის არის, რომ ბუნებრივი რესურსების სიჭარბე, რაც ნედლი საქონლის ექსპორტზე დამოკიდებული ეკონომიკებისთვისაა დამახასიათებელი, განსაკუთრებით კი მაშინ, თუ ეს საქონელი მინერალები ან ნავთობია, ამრუდებს ეკონომიკის სტრუქტურას და წარმოების ფაქტორების განაწილებას: შემოსავალი რეგრესულად ნაწილდება და სიმდიდრე მხოლოდ ერთეულების ხელში კონცენტრირდება. ეს მდგომარეობა მძიმდება ენდოგენური 'დაავადებისმაგვარი' პროცესების სერიით, რომელიც თან სდევს ბუნებრივი რესურსების სიჭარბეს.

დავიწყოთ ე.წ. „ჰოლანდიური დაავადებით“⁸ - ეს არის პროცესი, რომელითაც ინფიცირდება ნედლეულის ექსპორტიორი ქვეყანა მაშინ, როდესაც ამ ნედლეულის მაღალი ფასი ან ახალი საბადოების აღმოჩენა იწვევს საექსპორტო ბუმს. ეკონომიკის სიმრუდე ამ დროს გამოაშკარავდება შეფარდებითი ფასების სტრუქტურაში: ინვესტიციის ნაკადები შედის იმ სექტორებში, რომლებიც სარგებელს იღებენ ამ ბუმიდან, მათ შორის არასავაჭრო საქონლის სექტორშიც (რომელიც არ არის საერთაშორისო ბაზარზე ვაჭრობაში), მაგალითად სამშენებლო სექტორში;

ამავდროულად, სწრაფად ეცემა იმ სავაჭრო საქონლის წარმოება, რომელიც არ იღებს სარგებელს საექსპორტო ბუმიდან, რადგან მისი იმპორტირებაა შესაძლებელი, და ეროვნული ვალუტის ღირებულების ზრდიდან გამომდინარე, ასეთი საქონლის იმპორტირება უფრო იაფიც ჯდება. ბუმის შემდეგ კი, მოუქნელობის გამო, ვერ ხერხდება ფასებსა და ხელფასებში ცვლილებების შეტანა, და რეგულირების პროცესი ძალიან რთული და მტკივნეული ხდება, რაც ამ დაავადების კიდევ ერთი გამოვლინებაა.

როგორც აღმოჩნდა, ნედლი საქონლის ექსპორტში სპეციალიზირებას გრძელვადიან პერიოდშიც ნეგატიური შედეგები მოაქვს იქიდან გამომდინარე, რომ მის სავაჭრო პირობებს ახასიათებს გაუარესების ტენდენცია. ეს პროცესი იმპორტირებული სამრეწველო საქონლის სასარგებლოდ, მაგრამ ექსპორტირებული ნედლი საქონლის საწინააღმდეგოდ მუშაობს. სხვა ფაქტორებთან ერთად, ამის მიზეზი ის არის, რომ ამ უკანასკნელისთვის დამახასიათებელია შემოსავლების დაბალი ელასტიურობა, რადგან მისი ხელოვნური შემცვლელით ჩანაცვლებაა შესაძლებელი; ასევე იმიტომ, რომ ის ვერ ინარჩუნებს მონოპოლიას (ნედლი საქონელი წარმოადგენს საქონელ-პროდუქტს, რაც იმას ნიშნავს, რომ მის ფასს მსოფლიო ბაზრის ლოგიკა განსაზღვრავს); და კიდევ იმიტომ, რომ მისთვის დამახასიათებელია ინოვაციური განვითარებისა და ტექნოლოგიების დაბალი დონე; ამ ყველაფერს ემატება ისიც, რომ გადამამუშავებული პროდუქტებში სულ უფრო ნაკლებადაა წარმოდგენილი ნედლი საქონელი, მიუხედავად იმისა, რომ აბსოლუტურ მაჩვენებლებში ნედლი საქონლის მოპოვება და მისი ექსპორტი მასიურადაა გაზრდილი, რაც, მაგალითად, გამოწვეულია მოთხოვნის სპირალური ზრდით ისეთ ქვეყნებში, როგორცაა ჩინეთი და ინდოეთი.

გარდა ამისა, როდესაც მსოფლიო ბაზარზე ფასები მაღალია, რიკარდიანული მოსაკრებლიდან⁹ წარმოქმნილი მაღალი მოგების ნორმა წახალისებს ჭარბწარმოებას. კრიზისის დროსაც კი, არსებობს ცდუნება, გაიზარდოს მოპოვების კოეფიციენტი. ჭარბი მიწოდება კი, რომელიც ფასების დაცემის კომპენსირების მცდელობაა, იწვევს პროდუქტის ღირებულების გაუფასურებას მსოფლიო ბაზარზე და ეს ყველაფერი საბოლოოდ მხოლოდ ინდუსტრიულ ქვეყნებს ახეირებს¹⁰. ამ პროცესის შედეგი ცნობილია, როგორც „გამალატაკებელი ზრდა“ (ბჰაგვატი, 1958).

ეს ყველაფერი ხსნის, თუ რატომ ვერ შეძლეს მომპოვებლური ეკონომიკების მქონე ქვეყნებმა სრულად ესარგებლათ გლობალური ეკონომიკური ზრდითა და ტექნოლოგიური პროგრესით. ეს სიტუაცია კიდევ უფრო მწვავედება იმით, რომ როგორც წესი, ქვეყნები, რომლებიც პირველად რესურსებს მოიპოვებენ, არ არიან ჩართულნი მათ გადამამუშავებაში. ჩვენ ისეთ პათოლოგიურ სიტუაციებსაც ვხვდებით, როგორცაა ქვეყნები, რომლებსაც ექსპორტზე გააქვთ ნედლი ნავთობი და იმპორტით შემოაქვთ ნავთობპროდუქტები, რადგან გადამამუშავებელი წარმოება საკმარისად არ განუვითარებიათ. ამ ყველაფერთან ერთად, ამ ძვირადღირებული იმპორტირებული გადამამუშავებული პროდუქტის დიდი ნაწილი ელექტროენერჯის გამომუშავებისთვისაა განკუთვნილი, ეს კი იმ პირობებში, როდესაც განახლებადი ენერჯის სხვა წყაროები - როგორცაა ჰიდრო, მზის ან გეოთერმული საშუალებები - ამ ქვეყნებში მარტივად ხელმისაწვდომია, მაგალითად ეკვადორის შემთხვევაში.

მსგავსი მომპოვებლური ეკონომიკების კიდევ ერთი სახასიათო ასპექტი მათი წარმოებითი აპარატის სტრუქტურული ჰეტეროგენულობაა. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, მაღალპროდუქტიული წარმოების სისტემები თანაარსებობენ განუვითარებელ და საკვების მოპოვებაზე ორიენტირებულ აგრარულ სისტემებთან. ამ სიტუაციას ამწვავებს მათ ეკონომიკურ სტრუქტურებს შორის კავშირების არარსებობა, რაც ჩანს მაგალითად იმ ფაქტში, რომ ექსპორტი მხოლოდ რამდენიმე ძირითად საქონელზეა კონცენტრირებული; ასევე, ინდუსტრიის არასაკმარისად ჰორიზონტალური დივერსიფიცირებულობა, და სექტორებს შორის პრაქტიკულად არარსებული ჰორიზონტალური თუ ვერტიკალური ინტეგრირებულობა ამის დასტურია.

ამ ტიპის მომპოვებლური ეკონომიკა, რომლისთვისაც დამახასიათებელია კაპიტალზე და ტექნოლოგიაზე მაღალი მოთხოვნა, ხშირად ანკლავის ლოგიკით ფუნქციონირებს: სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, არ ცდილობს ნედლი საქონლის საექსპორტო საქმიანობა მთლიან ეკონომიკასთან და საზოგადოებასთან გააერთიანოს. აქედან გამომდინარე, მისი წარმოების აპარატი მოწყვლადი რჩება გლობალურ ბაზარზე მომხდარი ცვლილებების მიმართ.

ამ გარემოებებს გამოუვალ მდგომარეობამდე მივყავართ - შეუძლებელია დავიჯეროთ, რომ ყველა ქვეყანა, რომელიც აწარმოებს პირველად საქონელს (და ასეთი ძალიან ბევრია) - შეძლებს ზრდას და ექნება იმის მოლოდინი, რომ საერთაშორისო მოთხოვნა საკმარისი და მდგრადი იქნება გრძელვადიანი ზრდის გარანტირებისთვის.

შემაშფოთებელი ის არის, რომ ნედლეულის ექსპორტიორი ქვეყნები, რომელთაც, როგორც წესი, დროთა განმავლობაში უნდა დაეგროვებინათ შესაბამისი გამოცდილება, მაინც ვერ ახერხებენ რაოდენობის და ფასების მართვის კოორდინირებას. გამონაკლისი, რომელიც წესს ადასტურებს, ნავთობის ექსპორტიორი ქვეყნების ორგანიზაციის (OPEC) გამოცდილებაა (მიუხედავად იმ მრავალი შეზღუდვისა თუ წინააღმდეგობისა, რომლითაც ის მუშაობს).

მსოფლიო ბაზარზე ნედლეულის ფასების მერყევი ხასიათი ნიშნავს იმას, რომ ნედლი საქონლის ექსპორტზე დაფუძნებული ეკონომიკა მუდმივად დაზარალდება მიმდინარე საგადასახადო ბალანსისა და ფისკალური დეფიციტის პრობლემებით. ეს წარმოშობს ფინანსურ ბაზრებზე დამოკიდებულებას, და ეროვნულ ეკონომიკურ თუ სოციო-პოლიტიკურ საქმიანობებს მერყევი ფლუქტუაციების წინაშე დაუცველს ტოვებს. ყველაფერი ეს კიდევ უფრო მწვავედება მაშინ, როდესაც მსოფლიო ფასები მოულოდნელად ეცემა, ამის შედეგად წარმოქმნილ საგადასახადო ბალანსის კრიზისს კი კიდევ უფრო ამძიმებს ისიც, რომ მოკლევადიანი ბუმის პერიოდში ამ ეკონომიკებში დიდი რაოდენობით სპეკულაციური კაპიტალი შემოედინა. ამ სიტუაციაში, ამგვარი კაპიტალის მასიურ გადინებას მალევე თან სდევს ადგილობრივი კაპიტალის გადინებაც, რაც კიდევ უფრო აუარესებს საგადასახადო ბალანსის მდგომარეობას.

პირველადი პროდუქტის საექსპორტო ბუმი ასევე იზიდავს მუდმივად მომართულ საერთაშორისო ბანკებს, რომლებიც ისე გაასესხებენ დიდი რაოდენობით ფულს,

თითქოს ეს ბუმი მდგრადი პროცესი ყოფილიყო. რა თქმა უნდა, ასეთ ფინანსებს ყოველთვის სინარულით ეგებებოდნენ ისეთი მთავრობები და მსხვილი კომპანიები, რომელთაც ასევე სჯეროდათ აყვავების მუდმივობის. ასეთ პირობებში, პირველადი საქონლის ჭარბწარმოება კიდევ უფრო მეტადაა წაქეზებული, რასაც თან სდევს შესაბამისი ეკონომიკური დარგების გამრუდეები. თუმცა, უფრო მეტიც, როგორც ისტორიული გამოცდილება გვაჩვენებს, როდესაც ექსპორტის ბუმით გამოწვეული მოკლევადიანი ეიფორიის დროს მიღებული უზარმაზარი სესხების შედეგად დაგროვებული საგარეო ვალის გადახდის გარდაუვალი დრო დგება, მთელი ქვეყნის ეკონომიკური მომავალი უკვე გაგირავებულია¹¹.

ნავთობის ექსპორტისგან მიღებული გარე ფინანსების ჭარბი შემოდინება სამომხმარებლო ბუმს იწვევს, რომელმაც შესაძლოა კრიზისის ფსკერამდე გასტანოს და რომელიც, პოლიტიკური თვალსაზრისით, არანაკლებად მნიშვნელოვან ფსიქოლოგიურ საკითხს წარმოადგენს. ამ პერიოდში მოხმარების დონის ზრდა მცდარად აღიქმება ცხოვრების დონის ზრდად. ასეთ ვითარებაში, სამომხმარებლო ლოგიკამ - რომელიც სოციალურადაც და ეკოლოგიურადაც არამდგრადია - შესაძლოა ხელისუფლებას მომპოვებლური საქმიანობის გაფართოების ლეგიტიმაცია მისცეს.

ეს, ზოგადად რესურსების ფლანგვას იწვევს. ეროვნული ნაწარმი იმპორტირებულით ნაცვლდება, რაც ხშირად ვალუტის რევალვაციით არის წახალისებულია. სანამ ამის თავიდან ასაცილებლად შესაბამისი ნაბიჯები არ გადაიდგმევა, მანამდე საჯარო ინვესტიციებისა და დანახარჯების ზრდამაც კი შესაძლოა ხელი შეუწყოს არა ეროვნული წარმოების, არამედ იმპორტის ზრდას. მოკლედ რომ ვთქვათ, რთულია ჭარბი ფინანსების სწორად გამოყენება.

რეგიონთა ნავთობისა და სამთომოპოვებითი ეკონომიკების გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ აღნიშნული მომპოვებლური საქმიანობები, როგორც უკვე ვახსენეთ, არ წარმოქმნის იმ დინამიურ კავშირებს, რომლებიც აუცილებელია თანმიმდევრული ეკონომიკური განვითარების მისაღწევად, და უახლესი მოვლენებიც ამავეს ამტკიცებს. აუცილებელი სინერგიული და გამაერთიანებელი კავშირები, მიმართული პირდაპირ, უკუ, თუ საბოლოო (ფისკალურ და სამომხმარებლო) მოთხოვნაზე, არ არის უზრუნველყოფილი. ეს კი აფერხებს ტექნოლოგიურ ტრანსფერს და ქვეყნის ეკონომიკის სხვა დარგებისთვის სასარგებლო გარეგანი ეფექტების წარმოქმნას.

აქედან გამომდინარეობს ნედლი საქონლის ექსპორტიორი ეკონომიკების დამატებითი კლასიკური მახასიათებელი, რომელიც კოლონიური ეპოქიდან მოყვება მათ, და რომელიც მის ანკლავობაში მდგომარეობს: ნავთობისა თუ სამთომოპოვების სექტორი, ისევე, როგორც ბევრი სხვა, ექსპორტზე ორიენტირებული სამეურნეო, სატყეო თუ თევზჭერის საქმიანობა, იზოლირებულია დანარჩენი ეკონომიკისგან. ბირთვული ენერჯია¹² და ბიოსაწვავის წარმოებაც ამ კატეგორიაში უნდა იქნეს მოაზრებული (ჰოუტარტი, 2011).

ამ საქმიანობების მეშვეობით წარმოქმნილ უზარმაზარ დიფერენციალურ თუ რიკარდოსეულ მოსაკრებელს მივყავართ ჭარბ მოგებად, რაც ქვეყნის რესურსების

გადანაწილებას ამრუდებს. ნედლი საქონლის ექსპორტირებიდან მიღებული შემოსავალი, პოლიტიკურ ძალაუფლებასთან ერთად, აღრმავებს შემოსავლებისა და სიმდიდრის ერთეულების ხელში კონცენტრაციისა და ცენტრალიზაციის პროცესს. ასეთი შემოსავლები სულ უფრო მეტად კონცენტრირებულად გროვდება ერთეულ ეკონომიკურ ჯგუფებში, რომელთა უმრავლესობა ვერც პოულობს და ვერც წარმოშობს შიდა ეკონომიკაში ინვესტირების სტიმულს. მათ ურჩევნიათ იმპორტირებული საქონლის მოხმარება წახალისონ. საკუთარი მოგება მათ ხშირად ქვეყნის გარეთ გააქვთ და ბევრი მათგანი ბიზნესს „საგადასახადო სამოთხეებში“ დარეგისტრირებული კომპანიების მეშვეობით განაგებს.

შედეგად, კომპანიები, რომლებიც აკონტროლებენ არაგანახლებადი ბუნებრივი რესურსების ექსპლუატაციას, და რომლებიც, ადგილმდებარეობისა და ექსპლუატაციის ფორმიდან გამომდინარე, ანკლავის პრინციპით ოპერირებენ, შესაძლოა შედარებით სუსტ სახელმწიფოებში ძლიერი კორპორაციები გახდნენ.

ამ საქმიანობებით ყველაზე დიდ მოსარგებლეს ტრანსნაციონალური კორპორაციები წარმოადგენენ, რომელთაც ხშირად ხოტბას ასხამენ ამ რესურსების აღმოჩენისა და ექსპლუატაციისთვის გაწეული რისკების გამო. თუმცა, იმას აღარ ახსენებენ, რომ ეს საქმიანობა ეკონომიკის კიდევ უფრო 'დენაციონალიზაციას' იწვევს, ნაწილობრივ იმის გამო, რომ ამ რესურსების ექსპლუატაციის დასაწყებად დიდი რაოდენობით უცხოური ფინანსებია საჭირო, ხოლო მეორე მხრივ იმის გამოც, რომ არ არსებობს ძლიერი ეროვნული ბიზნესები. და, რაც არანაკლებ მნიშვნელოვანია, სახელმწიფოს უსურველობის გამო, დაამყაროს საჯარო თუ კერძო, მაგრამ ეროვნულ კომპანიებთან სტრატეგიული პარტნიორობა. უფრო მეტიც, ზოგიერთი ამ ტრანსნაციონალური კომპანიებიდან, საუბედუროდ, იმისთვის იყენებს სავაჭრო ბალანსში შეტანილ მათ წვლილს, რომ ზეგავლენა მოახდინონ ქვეყნის შიგნით არსებულ ძალაუფლების ბალანსზე, რათა მუდმივი მუქარის ქვეშ ჰყავდეთ ის მთავრობები, რომლებიც დინების წინააღმდეგ წავლენ.

უცხოური კომპანიები ხშირად სარგებლობდნენ - და, ხშირ შემთხვევაში, კვლავაც სარგებლობენ - ხელსაყრელი მარეგულირებელი ჩარჩოთი და, არც თუ იშვიათად, ამ კომპანიების დირექტორებსა თუ იურისტებს წამყვანი თანამდებობებიც უჭირავთ მთავრობებში. მათ ასევე მხარს უჭერენ ძლიერი იურიდიული ფირმები, და ხშირ შემთხვევაში, მედიაც. შესაბამისად, მათ შეუძლიათ პირდაპირ იმოქმედონ იმისთვის, რომ გატარებული პოლიტიკა თუ განხორციელებული ცვლილებები მათთვის ხელსაყრელი იყოს. ეს სიტუაცია - რომელიც წახალისებულია ისეთი ორგანიზაციების მიერ, როგორიცაა ინტერ-ამერიკული განვითარების ბანკი (IDB) და მისი 'უფროსი ძმები', მსოფლიო ბანკი¹³ და საერთაშორისო სავალუტო ფონდი - მუდმივად მეორედობდა ნავთობისა და სამთომოპოვების სექტორებში ლათინურ ამერიკაში.

ამ უაღრესად ტრანსნაციონალიზებულმა მოწყობამ საფუძველი ჩაუყარა უკიდურესად რთულ პროცესს: სახელმწიფოს "დეტერიტორიზაციას" - სახელმწიფო ნაკლებად ერევა ნავთობისა და სამთო მოპოვებით ანკლავებში, ტოვებს რა პასუხისმგებლობას სოციალური მოთხოვნების დაკმაყოფილებაზე კერძო კომპანიების ხელში. ეს კი გულისხმობს იმას, რომ ამ რეგიონების მართვა

არაორგანიზებულად და დაუგეგმავად მიმდინარეობს; პრაქტიკაში ეს რეგიონები ხშირად ეროვნული კანონმდებლობის ფარგლებს გარეთაც რჩებიან. ეს ყველაფერი ხელს უწყობს ფართომასშტაბიანი ძალადობის გამწვავებას, სიღარიბისა და გარიყულობის ზრდას, რასაც საბოლოოდ მოჰყვება მოკლევადიანი და უხეში ჩარევა პოლიციური სახელმწიფოსგან, რომელიც ვერ ართმევს თავს მის სოციალურ და ეკონომიკურ ვალდებულებებს.

სამუშაო ადგილების შექმნის უუნარობას და შემოსავლებისა და სიმდიდრის უთანასწორო გადახაწილებას თითქოს გამოუვალ მდგომარეობამდე მიყვავართ: მარგინალური დარგები, რომელთა კაპიტალწარმოება უფრო მაღალია, ვიდრე თანამედროვე სექტორებისა, ვერ იხვეჭენ სიმდიდრეს, რადგან არ გააჩნიათ ინვესტირების საშუალებები; ხოლო თანამედროვე დარგები, სადაც შრომითი წაროება უფრო მაღალია, არ მიმართავენ ინვესტირებას, რადგან არ არსებობს შიდა ბაზრები, რომელიც მათ უზრუნველყოფდა მომნიბვლელი მოგებით. ეს, თავის მხრივ, ამწვავებს ტექნიკური რესურსების, კვალიფიციური მუშახელის, ინფრასტრუქტურისა თუ სარეზერვო ვალუტის ნაკლებობას, რაც განიზიდავს ინვესტირებას, და ა. შ.

ამას ემატება აშკარა ფაქტი (რომელიც, საუბედუროდ აუცილებელი ფაქტიცაა, და არა მხოლოდ ტექნოლოგიური მიზეზების გამო), რომ, ეკონომიკის სხვა დარგებისგან განსხვავებით, ნავთობისა და სამთომოპოვების მრეწველობები ძალიან მცირე რაოდენობის პირდაპირ თუ ირიბ დასაქმებას წარმოქმნის, თუმცა, მათი უმეტესობა ხშირად კარგად ანაზღაურებადი. ეს დასაქმება წარმოიქმნება იმპორტ- და კაპიტალ-ინტენსიური მრეწველობებში და მაღალკვალიფიციური (ხშირად უცხოელ) თანამშრომლებისა და მენეჯერებისთვისაა განკუთვნილი. მასალები და ტექნოლოგია, რომელსაც ეს ინდუსტრიები იყენებს, თითქმის ყოველთვის იმპორტირებულია. ამ პრაქტიკების შედეგი კი არის ის, რომ ნედლი ექსპორტის სექტორის „შიდა მოგების ნორმა“ (ქვეყნის შიგნით დარჩენილი დამატებითი ღირებულების ექვივალენტი) უმნიშვნელოა.

ნავთობისა და სამთომოპოვების ამგვარ ანკლავირებულ ეკონომიკებში, პოლიტიკურ სტრუქტურებსა და დინამიკას ახასიათებს „მოსაკრებლის-ძიების“ პრაქტიკები; სინარბე და ავტორიტარიზმი, რომლითაც იმართება გადაწყვეტილებების მიღების პროცესი, იწვევს არაპროპორციულობას საჯარო ხარჯების ზრდასა და შემოსავლების დისკრეციულ გადახაწილებაში, რასაც მოგვიანებით განვიხილავთ.

ამ გარემოებებისა და ნავთობისა და სამთომოპოვების სექტორის ტექნოლოგიური მახასიათებლების გამო, ისინი არ ქმნიან მსხვილმასშტაბიან პირდაპირ დასაქმებას. ეს ასევე განმარტავს იმ წინააღმდეგობრიობას, რომ ნედლეულით მდიდარი ქვეყნების მოსახლეობის უმეტესობა პრაქტიკულად სიღარიბეში ცხოვრობს.

გარდა ამისა, ადამიანთა ის ერთობები, რომელთა ტერიტორიებზეც თუ რომელთა მახლობლადაც ხორციელდებოდა მომპოვებლური სამუშაოები, ყოველთვის ზარალდებოდნენ ამ ტიპის რესურსების ექსპლუატაციის შედეგად წარმოქმნილი რიგი სოციალური თუ ეკოლოგიური პრობლემების ეფექტებით. შესაბამისად, მოსახლეობის დიდი ნაწილის გაჭირვებულობა, როგორც ჩანს, დაკავშირებულია

დიდი რაოდენობით ბუნებრივი რესურსების (მაღალ დიფერენციალურ მოსაკრებლოთა ერთად) არსებობასთან. დაგროვების ამ ფორმას არ გააჩნია მოითხოვნა შიდა ბაზარზე და, რეალურად, მას არც ესაჭიროება შიდა ბაზარი, რამდენადაც ის კლებადი ხელფასებით ოპერირებს. ამ ტიპის მრეწველობებზე არ მოდის საკმარისი სოციალური ზეწოლა, რათა აიძულოს ისინი რეინვესტირება მოახდინონ პროდუქტიულობის გაზრდაში. მოსაკრებლის-მაძიებლობა განსაზღვრავს მწარმოებლურ საქმიანობას და, რა თქმა უნდა, სხვა სოციალურ ურთიერთობებსაც. ამ ყველაფრის შედეგად, მსგავსი მომკვებლური საქმიანობები - ნავთობისა თუ სამთომომკვების - ახალისებს კლიენტალისტურ სოციალურ ურთიერთობებს, რაც ხელს აძლევს ტრანსნაციონალურ კომპანიებს, თუმცა ხელს უშლის შესაბამისი ეროვნული და ადგილობრივი განვითარების გეგმების განხორციელებას.

ამ ტიპის მომკვებლური ეკონომიკები ბუნებრივ გარემოს სერიოზულ და შეუქცევად ზიანს აყენებს. მსოფლიო მასშტაბით სამთო და ნავთობის მრეწველობების კვლევების შედეგად აღმოჩენილია მტკიცებულებები იმ არაერთი მეთოდის შესახებ, რომლითაც ბუნება დაზიანდა თუ შეუქცევადად განადგურდა. მრავლადაა ასევე ადამიანური ტრაგედიები, და განადგურებულა მრავალი ხალხის კულტურული მემკვიდრეობა. ეკონომიკის სფეროშიც არ არის უკეთესი სიტუაცია. ქვეყნები, რომელთა ექსპორტი ძირითადად მინერალებსა თუ ნავთობ-რესურსებზეა დამოკიდებული, ეკონომიკურად ჩამორჩენილია და მათი გარემოსდაცვითი პრობლემებიც მომკვებლური საქმიანობის გაფართოებასთან ერთად იზრდება.

მოდით, ცოტა ხნით ყურადღება შევაჩეროთ სამთომომკვებით მრეწველობაზე. თანამედროვე სამთო მრეწველობა გულისხმობს რაც შეიძლება მოკლე დროში, რაც შეიძლება დიდი რაოდენობით რესურსების მოპოვებას. ამ მინერალების დალექვა ხდებოდა ძალიან დიდი ხნის, ტექტონური მასშტაბის პერიოდის განმავლობაში. დღესდღეობით მინერალების მაღალი კონცენტრაციის მქონე რეზერვები იწურება. თუმცა, მსოფლიო ბაზარზე მაღალი ფასები გულისხმობს იმას, რომ სამთომომკვება, მინერალების დაბალი შემცველობის მიუხედავად, შესაძლოა კვლავ მომგებიანი იყოს. იმისთვის, რომ ასეთი რეზერვები მომგებიანი იყოს, აუცილებელია ფართომასშტაბიანი სამთომომკვებითი მრეწველობის განხორციელება, რომელიც მოიცავს დიდი რაოდენობით უმეტესად ტოქსიკური (ციანიდი, გოგირდმჟავა, და სხვა) ქიმიკატების და დიდი რაოდენობით წყლის გამოყენებას, და ასევე უზარმაზარი რაოდენობის ნარჩენების დაგროვებას.

ამ საქმიანობების გიგანტური მასშტაბი გარემოზე უზარმაზარ გავლენას ახდენს. მავნე ეფექტები არა მხოლოდ აღმოჩენისა თუ ექსპლუატაციის ფაზებში წარმოიქმნება, როდესაც დედამიწაზე გიგანტური ხვრელები ითხრება, ან როდესაც წიაღისეულის ამოღებისთვის ტოქსიკური ქიმიკატები გამოიყენება, არამედ მაშინაც, როდესაც მოპოვებული საქონელი გადაადგილდება, რაც გავლენას ახდენს ფართო ტერიტორიების მთელ წყებზე.

იმის გამო, რომ სამთომომკვებითი მრეწველობის ნარჩენები წლების განმავლობაში გროვდება, შესაძლოა მოხდეს ნარჩენების გაჟონვა და ამან გამოიწვიოს გარემოს დაბინძურება, განსაკუთრებით მძიმე მეტალებისა თუ მთის ქანებში დაგროვილი მჟავე წყლის გაჟონვით. ეს უკანასკნელი, რომელიც შესაძლოა ათწლეულების განმავლობაში მიმდინარეობდეს, გამოწვეულია წვიმის წყლის ან თუნდაც ჰაერის კონტაქტში შესვლით მთის ქანებთან, რომლებიც მიწისქვეშეთიდან ზედაპირზე იქნა ამოტანილი და ნარჩენების გროვასთან ერთად თუ მაღაროს კარიერებში დაგროვდა. ყოველთვის არსებობს მაღალი რისკი, რომ გოგირდოვანი მინერალები წვიმის თუ ნესტიანი ჰაერის მიერ დაიჟანგება, რაც გამოიწვევს ქანებზედა წყალში მჟავიანობის მომატებას. ეს პრობლემა განსაკუთრებით ეხება ეკვადორში არსებულ სამთომომკვებით რეზერვს, რადგან იქ არსებული გოგირდოვანი ქანები გამოირჩევიან მათი მაღალმჟავიანობით.

ამ ტიპის დაბინძურება წყალს განსაკუთრებულად აზიანებს. ხშირ შემთხვევაში, წყალი უვარგისი ხდება ადამიანის მოხმარებისთვის თუ სოფლის მეურნეობისთვის. წყლის პირველადი წყაროების დაბინძურება ასევე იწვევს ჯანდაცვის პრობლემებს, მათ შორის გონების განვითარების შემაფერხებელ და კანის დაავადებებს. და ეს ყველაფერი ჯერ კიდევ არ მოიცავს იმ უმნიშვნელოვანეს სოციალურ შედეგებს, რომელთაც მეგა-მომკვებლოური მრეწველობები იწვევენ.

სხვადასხვა მომკვებლოურ აქტივობას ძარცვის ხანგრძლივი და საყოველთაოდ ცნობილი ისტორია აქვს მთელ მსოფლიოში. მიუხედავად ამისა, დღეს, როდესაც, განსაკუთრებით ინდუსტრიალიზებული ქვეყნებისთვის ბუნებრივი რესურსების ამოწურვის პროცესი ცხადი ხდება, იზრდება ზეწოლა დაბალგანვითარებულ ქვეყნებზე, რომ მათ დათმონ საკუთარი მინერალებისა თუ ნავთობის რეზერვები. განვითარებულ საზოგადოებებში გარემოსდაცვაზე მზარდი აქტენცივ კი ზეწოლას ახდენს გადატაკებულ ქვეყნებზე, რომ მათ გახსნან თავიანთი ტერიტორია, რათა დააკმაყოფილონ მსოფლიო ეკონომიკის მოთხოვნა მინერალებზე.

აუცილებელია გვანსოვდეს, რომ ტრანსნაციონალური კომპანიები და მათი სახელისუფლებო მოკავშირეები, როგორც წესი, ხაზს მხოლოდ ნაპოვნი მინერალური და ნავთობის რეზერვების "უზარმაზარ" რაოდენობას უსვამენ, რომელიც ფულად ღირებულებაშია დაანგარიშებული. ამ ციფრებით, რომლებიც, როგორც წესი, ძალიან გადაჭარბებულია, ისინი ცდილობენ გავლენა მოახდინონ საზოგადოებრივ აზრზე და მოიპოვონ მხარდაჭერა სამთომომკვებისთვის. თუმცა, ეს ხედვა ნაკლოვანია. ამ ციფრებში ასევე გათვალისწინებული უნდა იყოს ე.წ. დაფარული სოციალური და ეკოლოგიური ხარჯები, მაგალითად, დაბინძურების ეკონომიკური ღირებულება. ეს ის ეკონომიკური დანაკარგებია, რომლებიც, როგორც წესი, არ ჩანს მომკვებლოურ პროექტებში, თუმცა გადაადის საზოგადოებაზე; გავიხსენოთ ეკვადორის ჩრდილოეთ-აღმოსავლეთით მდებარე ამაზონის რეგიონში მომხდარი სოციალური და ეკოლოგიური განადგურება, რაც მოგვიანებით კომპანია Chevron-Texaco-ს წინააღმდეგ სასამართლო პროცესამდე მივიდა. ხარჯების ჩამონათვალი ასევე უნდა შეიცავდეს ე.წ. 'არაპირდაპირ სუბსიდიებს', როგორცაა მომკვებლოური ინდუსტრიებისთვის ელექტროენერჯის შეღავათიანი ფასი, იაფი ან

უფასო წყალი, ან თუნდაც სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურა, რომელიც სამთომოპოვებით ინდუსტრიებს ეძლევათ (გუდინასი 2011). გინახავთ მსგავსი ხარჯების შეფასება? არა. ალბათ იმიტომ, რომ ამ ხარჯების აღიარება მნიშვნელოვნად შეამცირებდა ამ კომპანიების მომგებიანობას და გამოამჟღავნებდა იმ უმნიშვნელო სარგებელს, რომელიც სახელმწიფოს ხვდება წილად.

ეს მომპოვებლური საქმიანობები ასევე მწვავე სოციალურ დაძაბულობებს იწვევს იმ რეგიონებში, სადაც ხდება ბუნებრივი რესურსების მოპოვება, რადგან, როგორც წესი, ადგილობრივი მოსახლეობიდან ძალიან ცოტაა ისეთი, რომელიც ახერხებს სამთო და ნავთობკომპანიებში დასაქმებას. ეკონომიკური და სოციალური ზეგავლენა წარმოქმნის განხეთქილებებს ადგილობრივ საზოგადოებრივ ჯგუფებში, რაც იწვევს მათ შორის და ოჯახს შიგნით ჩხუბებს, ოჯახში ძალადობას, საზოგადოებრივი ერთობების და ადამიანის უფლებების (და)რღვევას, დანაშაულისა და ძალადობის ზრდას, მიწის მითვისებას და ა.შ.

ათწლეულების განმავლობაში, დაგროვების მომპოვებლურმა ფორმამ ნედლეულის ექსპორტიორი ეკონომიკების მქონე რეგიონებში წარმოშვა მაღალი დონის არასრული დასაქმების, უმუშევრობისა და სიღარიბის მაჩვენებლები, ხოლო შემოსავლებისა და სიმდიდრის გადანაწილება კიდევ უფრო უთანასწორო გახდა. ეს ახშობს საშინაო ბაზრის გაფართოების შესაძლებლობებს, რადგან ვერ იქმნება საკმარისი რაოდენობის სამუშაო ადგილები თუ შემოსავალი (არანაირი 'ჩამოყონვის ეფექტი' აქ არ არსებობს, და არც იარსებებს). მიუხედავად ამისა, გრძელდება ზეწოლა, რათა ეკონომიკა რაც შეიძლება მეტად გახდეს ორიენტირებული საქსპორტო ბაზრისკენ, რადგან, როგორც ამ მოდელის დამცველები დაუღალავად ამტკიცებენ, „საშინაო ბაზარზე არავინაა, ვისთვისაც პროდუქციის მიყიდვა შესაძლებელია“.

მსგავსი "ექსპორტის მონო-მენტალიტეტი" თრგუნავს ეროვნული ბიზნესის შემოქმედებითობას და ამცირებს მის მასტიმულირებელ ეფექტებს. ამგვარი პათოლოგიასთან მიახლოებული "პრო-საექსპორტო მენტალიტეტი", რომელიც ეფუძნება ცნობილ სლოგანს - „გაიტანე ექსპორტზე, ან მოკვდი“, გზავდება ასევე მთავრობაშიც და საზოგადოების ფართო სექტორებშიც; შედეგად, იკარგება ქვეყნის შიგნით არსებული უზარმაზარი შესაძლებლობები და პოტენციალი.

ნეომომპოვებლობა: მომპოვებლობის თანამედროვე ფორმა

დაარსებიდან დღემდე, ლათინური ამერიკის ნედლეულის ექსპორტიორმა რესპუბლიკებმა, ვერ შეძლეს შეექმნათ ისეთი განვითარების მოდელი, რომელიც მათ საშუალებას მისცემდა, თავი დაეღწიათ სიღარიბისა და ავტორიტარიზმის მახისგან. ეს დიდი პარადოქსიაა: ეს არის ქვეყნები, რომლებიც მდიდარნი არიან ბუნებრივი რესურსებით, და შესაძლოა დიდი რაოდენობით ფულად შემოსავალსაც იღებენ, მაგრამ მათ ვერ შეძლეს საფუძველი ჩაეყარათ საკუთარი განვითარებისთვის და ისინი კვლავაც სიღარიბეში რჩებიან. და ისინი სიღარიბეში რჩებიან სწორედ იმიტომ, რომ არიან მდიდარნი ბუნებრივი რესურსებით; სწორედ იმიტომ, რომ მათ პრიორიტეტად

დასახეს მსოფლიო ბაზრისთვის ამ ბუნებრივი რესურსების მოპოვება და გვერდზე გადადეს ღირებულების შექმნის სხვა ისეთი ფორმები, რომლებიც მეტადაა დაფუძნებული ადამიანის ძალისხმევაზე და ნაკლებადაა დამოკიდებული ბუნების დაუნდობელ ექსპლუატაციაზე.

ბოლო წლებში რეგიონის არაერთი ქვეყნის პროგრესულმა მთავრობამ გააცნობიერა ზემოთ აღწერილი სირთულეები და მომპოვებლური მოდელის გარკვეული ელემენტები მნიშვნელოვნად შეცვალა. თუმცა, ოფიციალური დისკურსისა და გეგმების გარდა, არაფერი მიაწინებს იმაზე, რომ მათ მართლაც სურთ დაგროვების ამ მოდელის გადალახვა. ისინი იმედოვნებენ, რომ ამ ძალისხმევის შედეგად შეძლებენ გაუმკლავდნენ დიდი ხნის განმავლობაში უგულვებელყოფილ სოციალურ მოთხოვნებს და, რა თქმა უნდა, გაიმყარებენ საკუთარ ძალაუფლებას კლიენტალისტური ან თუნდაც ავტორიტარული პრაქტიკების მეშვეობითაც კი.

როგორც ედუარდო გუდინასი (2009b და 2010c) აღნიშნავს, სამხრეთ ამერიკის პროგრესული მთავრობებისთვისაც კი „განვითარების პოლიტიკის მთავარი ქვაკუთხედი კვლავაც მომპოვებლური მრეწველობაა“. გუდინასი აგრძელებს იმით, რომ სამხრეთ ამერიკის პროგრესულმა მთავრობებმა მართლაც „შექმნეს ახალი ტიპის მომპოვებლობა, როგორც მისი კომპონენტების ცვლილების მეშვეობით, ასევე ახალი და ძველი ატრიბუტების კომბინაციით“, თუმცა, მიუხედავად ამისა, დღევანდელი დაგროვების სტრუქტურა არსებითად არ არის შეცვლილი. შესაბამისად, ნეო-ექსტრაქტივიზმი კვლავაც გულისხმობს „საერთაშორისო ბაზარზე დაქვემდებარებული პოზიციით შესვლას, რაც ხელს უწყობს ტრანსნაციონალური კაპიტალიზმის გლობალიზაციას“. ის არა მხოლოდ ინარჩუნებს, არამედ უფრო მეტად ამწვავებს კიდევ „ტერიტორიების ფრაგმენტაციას და გლობალურ ბაზრებთან დაკავშირებული დაქვემდებარებული ტერიტორიებისა და მომპოვებლური ანკლავების საკითხს.“ ასევე, უცვლელი რჩება და „ზოგ შემთხვევაში უარესდება კიდევ“ მომპოვებლური მრეწველობების სოციალური და ეკოლოგიური ეფექტები. გუდინასის მიხედვით, „გარდა რესურსების მფლობელობისა, უცვლელი რჩება სამრეწველო პროცესის წესები და საქმიანობა, რომელიც ორიენტირებულია კონკურენტუნარიანობაზე, რენტაბელურობაზე, მოგების მაქსიმიზაციაზე და ეფექტების ექსტერნალიზებაზე“. ერთ-ერთი აღსანიშნავი ასპექტია „სახელმწიფოს მეტი ჩართულობა და პირდაპირი თუ არაპირდაპირი მოქმედებით მისი უფრო აქტიური როლი“. ერთადერთი, რის ი მიღწევაც ამ ნაციონალისტურ პოზიციას სურს, არის სახელმწიფოს გაზრდილი ხელმისაწვდომობა და კონტროლი ბუნებრივ რესურსებზე თუ მათი მოპოვების შედეგად წარმოქმნილ სარგებელზე. ამ პერსპექტივიდან, კრიტიკის ობიექტი არა თავად მოპოვებაა, არამედ ბუნებრივი რესურსების ტრანსნაციონალური კორპორაციების მიერ კონტროლირება. გარემოსთვის მიყენებული ზიანი თუ სერიოზული სოციალური ეფექტები კი მიიჩნევა, როგორც აუცილებელი საფასური მთელი საზოგადოების მიერ მიღებული სარგებლისთვის. ამის მისაღწევად „სახელმწიფო იკავებს (ან ცდილობს დაიკავოს) მეტი წილი მომპოვებლური მრეწველობის მიერ წარმოქმნილი მოგების მარჟიდან“. უფრო მეტიც, „ამ შემოსავლის ნაწილით ფინანსდება მნიშვნელოვანი და ფართომასშტაბიანი სოციალური პროგრამები, რაც სოციალური ლეგიტიმაციის ახალი წყარო ხდება“. და

ამგვარად, მომპოვებლობა სიღარიბის დაძლევის და განვითარების ხელშეწყობის განუყოფელ პროცესად წარმოჩინდება.

გუდინასის დასკვნით ეჭვგარეშეა, რომ “ნეოექსტრაქტივიზმი სამხრეთ ამერიკული დეველოპმენტალიზმის თანამედროვე ვერსიის ნაწილია, სადაც მთი პროგრესისა და განვითარების შესახებ შენარჩუნებულია ახალი კულტურული და პოლიტიკური ჰიბრიდულობით” (Gudynas 2009b და 2010c).

მიუხედავად იმისა, რომ მომპოვებლური საქმიანობის გაზრდილი სახელმწიფო კონტროლი მნიშვნელოვანია, ეს არ არის საკმარისი. ეროვნული ექსპორტის რეალური კონტროლი კვლავ მდიდარი ქვეყნების ხელში რჩება, მაშინაც კი, როდესაც მომპოვებლური საქმიანობა არ იღებს მნიშვნელოვან უცხოურ ინვესტიციებს. და მაინც, ნედლეულის ექსპორტიორ ეკონომიკებში, მრავალი სახელმწიფო საწარმო მხოლოდ უცხოურ მოთხოვნაზე რეაგირებს (რა თქმა უნდა, შესაბამის მთავრობებთან შეთანხმებულად). მშობლიურ ქვეყანაში ისინი ტრანსნაციონალური კორპორაციების მგავსი ლოგიკით მოქმედებენ: გარემოს განადგურება და საზოგადოების უპატივცემულობა მათი პრაქტიკისთვის არ არის უცხო. მოკლედ რომ ვთქვათ, ნედლეულის ექსპორტიორი ეკონომიკების განვითარების მახასიათებელია მათი წარმოების დაქვემდებარება და დამოკიდებულება გარე მოთხოვნაზე. საბოლოო ჯამში, ნეოექსტრაქტივიზმი ინარჩუნებს და კვლავწარმოებს ტრადიციული მომპოვებლობისთვის დამახასიათებელი იმ ძირითადი ელემენტებს, რომლებიც კოლონიური პერიოდიდან გვხვდება.

ნავთობისა თუ სამთომოპოვების წყალობით, უფრო სწორად, ამ რესურსების ექსპორტის შედეგად მიღებული უზარმაზარი შემოსავლების წყალობით, პროგრესულ მთავრობებს ხშირად ჰგონიათ, რომ ისინი ხალხის ნებას ასრულებენ და ამით ცდილობენ დააჩქარონ ნანატრი ნახტომი მოდერნულობისაკენ. ფერნანდო კორონილის (2002) სიტყვებით რომ ვთქვათ, ამ ტიპის ეკონომიკებში „ჯადოსნური სახელმწიფო“ იქმნება, რომელიც „სასწაულების კულტურის“¹⁴ გამოყენებით ყვავის. სწორედ ეს არის ის, რასაც ბოლო წლებში ვხედავთ ვენესუელაში, ეკვადორში და ბოლივიაში.

ამ ქვეყნებში სახელმწიფომ დაიბრუნა საკუთარი ძალაუფლება. ნეოლიბერალური სახელმწიფოსთვის დამახასიათებელი მინიმალისტური სახელმწიფოს ნაცვლად, ვხვდებით საკმაოდ გამართლებულ მცდელობებს იმისა, რომ სახელმწიფომ აღიდგინოს აქტიური როლი და გააფართოვოს ქმედების არეალი. მაგრამ ამ ქვეყნებში, ჯერ-ჯერობით, არ ჩანს რეალური სიღრმისეული სტრუქტურული ცვლილებების განხორციელების სურვილი. წარმოებისა და ექსპორტის სტრუქტურები და ფუნდამენტური მახასიათებლები უცვლელი რჩება. ამ პირობებში, ძლიერი ბიზნეს სექტორები, მიუხედავად „რევოლუციური დისკურსიდან“ მომდინარე კრიტიკის ქარცეცხლისა, განახლებული მომპოვებლური საქმიანობით სარგებლობის მეშვეობით კვლავაც უზარმაზარ მოგებას იხვეჭენ.

იმ ქვეყნებში, სადაც პროგრესულმა მთავრობებმა ნეოექსტრაქტივიზმის წესრიგი შექმნეს, ნავთობ- და სამთომოპოვებიდან შემოსული შემოსავლების უკეთესად

გადანაწილებით მოსახლეობის ტრადიციულად გარიყულ ნაწილს შედარებით მაინც შეუძლებელია მდგომარეობა. თუმცა, შემოსავლებისა და სიმდიდრის რადიკალური გადანაწილება არ მომხდარა. ეს სიტუაცია შეიძლება აიხსნას იმით, თუ რამდენად მარტივია ბუნების სიკეთეებით სარგებლობიდან მოგების მიღებასე, რომ არ გადავეშვათ სოციალურად და პოლიტიკურად რთულ გადანაწილების პროცესში.

როგორც წარსულში, ისე დღესაც, ამ ეკონომიკური ორიენტაციიდან მიღებული სარგებლის ლომის წილი მიდის მდიდარ, 'ბუნების იმპორტიორ' ქვეყნებში, რომლებიც ბუნების გადამუშავების და მზა პროდუქტებად გაყიდვის მეშვეობით, კიდევ უფრო მეტ მოგებას იხვეჭენ. ამ დროს, ის ქვეყნები, რომლებიც ნედლი საქონლის ექსპორტს ახდენენ, სამთო თუ ნავთობმოპოვების შემოსავლების ძალიან მცირე პროცენტს იკავებენ, მიუხედავად იმისა, რომ სწორედ ისინი იხდიან ამ საქმიანობის შედეგად დამდგარ ეკოლოგიურ თუ სოციალურ საფასურს.

შესაბამისი ინსტიტუციონალური სტრუქტურების არარსებობის ფონზე, რომლებიც ამ მომპოვებლური საქმიანობის გარშემო გაჩენილი ეკოლოგიური, სოციალური თუ პოლიტიკური კონფლიქტების ხარჯებს გაუმკლავდებოდა, უმნიშვნელო ხდება ის ეკონომიკური ხარჯებიც კი, რომელიც პოტენციური პროტესტების გაკონტროლებისთვის უშიშროების ძალების გამოყენების დროს წარმოიქმნება. გარდა ამისა, ჩვენ უნდა გავითვალისწინოთ ამ თითქმის გარდაუვალი სოციალური არასტაბილურობის გავლენა სხვა სამეწარმეო საქმიანობებზე, რომლებიც მომპოვებლური მრეწველობის გავლენის არეალშია - როგორცაა მაგალითად სამთომოპოვების შედეგად მცირე ფერმერების გარიყვა დაზიანებული ტერიტორიიდან.

ამ კონფლიქტებისა და ძალადობის შედეგებს ასევე გავლენა აქვს ადგილობრივ მთავრობებზეც. ისინი შეიძლება მოიხიბლონ ფართომასშტაბიანი მომპოვებლური კომპანიებით და ცენტრალურ მთავრობაში მათი მოკავშირეებით, რომლებიც სხვადასხვა ფინანსურ დანაშაულებას სთავაზობენ. თუმცა, საბოლოო ჯამში, ადგილობრივ საზოგადოებრივ ერთობებს, კომპანიებსა და სახელმწიფოს შორის არსებული ამ რთული და კონფლიქტური ურთიერთობების შედეგად წარმოქმნილი ხარჯები საზოგადოებას დააწვება. ადგილობრივი განვითარების გეგმები რისკის ქვეშ მოექცევა, რამდენადაც სამთო და ნავთობის მოპოვება ყველა სხვა საქმიანობაზე უპირატესობას მოიპოვებს. საბოლოოდ, ადგილობრივი საზოგადოებების ჩართულობით და მათი ინფორმირებული თანხმობით გაწერილი გეგმა გადანდურდება, გარემოსდაცვითი ვალდებულებები კი მომპოვებლური საქმიანობების ყველაზე მტკივნეული და ძვირადღირებული მემკვიდრეობა იქნება, რადგან ამ ვალდებულებებს, როგორც წესი, არ ითვალისწინებენ რესურსების ექსპლუატაციით დაკავებული კომპანები.

ცხადია, თუ ნავთობისა და მინერალების მოპოვების სოციალური, ეკოლოგიური და წარმოებასთან დაკავშირებული შედეგების ეკონომიკური ხარჯები დათვლილი იქნება, ამ საქმიანობისგან მიღებული ეკონომიკური სარგებლის დიდი ნაწილი უბრალოდ გაქრება¹⁵. თუმცა, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, სრული დანახარჯები არ

არის გამოთვლილი პროგრესული მთავრობების მიერ, რადგან მათ აქვთ ბრმა რწმენა ნედლეულის ექსპორტის ინდუსტრიის სარგებლიანობის შესახებ.

მოკლედ რომ ვთქვათ, ნეოექსტრაქტივიზმში ტრადიციული მომპოვებლობისთვის დამახასიათებელი პრობლემების დიდ ნაწილი შენარჩუნებულია.

ავტორიტარიზმი და დავა ბუნებისგან მიღებული მოგების შესახებ

ბუნებრივი რესურსების სიუხვის წყევლას, როგორც წესი, თან ახლავს ავტორიტარიზმის წყევლაც. არაგანახლებადი ბუნებრივი რესურსების ფართომასშტაბიანმა ექსპლუატაციამ ამ ქვეყნებში პატერნალისტური სახელმწიფოების ჩამოყალიბება გამოიწვია, რომელთა გავლენიანობა დამოკიდებულია მათ პოლიტიკურ უნარზე, აწარმოონ მათთვის მომგებიანი მოლაპარაკებები სამთო თუ ნავთობის მოპოვების მრეწველობიდან მიღებული შემოსავლების მეტი წილის მისაღებად. ეს ის ქვეყნებია, რომლებმაც ბუნებრივ რესურსებზე მონოპოლიასთან ერთად, პოლიტიკურ ძალადობაზეც მონოპოლია დაამყარეს (კოროლინი, 2002).

მიუხედავად იმისა, რომ ეს შეიძლება პარადოქსულად გვეჩვენოს, ამ ტიპის სახელმწიფო, რომელიც თავისი სოციალური ვალდებულებების მნიშვნელოვან ნაწილს ხშირად ნავთობისა და სამთო მოპოვების კომპანიებს გადაულოცავს (ამ სიტუაციის ცვლილება იწყება პროგრესული მთავრობების მქონე ქვეყნებში), საკუთარ უზარმაზარ რეგიონებს განვითარების მიღმა ტოვებს. და დეტერიტორიალიზაციის ამ პირობებში, როდესაც კომპანიებზე გადადის ის ვალდებულებები, რაც სახელმწიფომ უნდა შეასრულოს, ეს უკანასკნელი პოლიციურ სახელმწიფოდ იქცევა, რომელიც ამ სისტემის მსხვერპლთა რეპრესირებას ახდენს და უარს ამბობს საკუთარი სოციალური და ეკონომიკური ვალდებულებების შესრულებაზე. სასამართლო სისტემაც კი იქცევა კერძო თუ სახელმწიფო მომპოვებლური კომპანიების ინტერესთა ზეწოლის ქვეშ.

ამ ანკლავურ ეკონომიკებში ფორმირებული პოლიტიკური დინამიკა და სტრუქტურები არა მხოლოდ ავტორიტარულია, არამედ მას გაუმადლობაც ახასიათებს. ბუმის პერიოდში ეს გაუმადლობა ხშირად სახელმწიფო ხარჯების არაპროპორციულ ზრდაში და საჯარო ფინანსების დისკრეციულ განაწილებაში გამოიხატება. ამგვარი პოლიტიკური პრაქტიკა ასევე აიხსნება მთავრობების განზრახვით, შეინარჩუნონ ძალაუფლება ან დააჩქარონ სტრუქტურული რეფორმების პროცესი, რომელიც, მათი აზრით, საზოგადოების გარდაქმნისთვის აუცილებელია.

სახელმწიფო ხარჯებისა და ინვესტიციების ზრდა ასევე განპირობებულია ყველაზე დიდი ძალაუფლების მქონე ჯგუფებს შორის გადანაწილების შესახებ წარმოქნილი კონფლიქტებით. ეს სიტუაცია, რომელიც, ყველაზე მეტად, ბუმის პერიოდისთვისაა დამახასიათებელი, კარგად აქვს აღწერილი იურგენ შულდტს (2005), რომელიც ამბობს, რომ „ეს არის დინამიური, შეუზღუდავი ძალაუფლებრივი თამაში, რომელიც ბუმის შინაგანი მახასიათებლებიდანვე წარმოიქმნება. და სახელმწიფო ხარჯები, რომელიც

დისკრეციულია, უფრო მეტად იზრდება, ვიდრე ეკონომიკური ბუმისგან წარმოშობილი შემოსავლები (პროციკლური ფისკალური პოლიტიკა).”

ეს „გაუმადლობის ეფექტი“ იწვევს ნედლეულის ექსპორტის სექტორში წარმოქმნილი მოგებისკენ ძლიერ ლტოლვას და მის უხეშ მისაკუთრებასაც კი. მაშინ, როდესაც არ არსებობს ბუნებრივი რესურსების მართვის შესახებ ფართო ეროვნული შეთანხმება და მყარი დემოკრატიული ინსტიტუტები (რომლებიც მხოლოდ ფართომასშტაბიანი და უწყვეტი სამოქალაქო ჩართულობის შედეგად შეიძლება აშენდეს¹⁶), ჩნდება მრავალი ძლიერი უმართავი ჯგუფი, რომლებიც ყველაფერზე წავლენ, რათა ხელში მოიგდონ ნავთობის თუ სამთო მოპოვებიდან მიღებული მოსაკრებელი.

შესაბამისად, ბუნებრივი რესურსების მოსაკრებლის მიღებისთვის გაწევ-გამოწევაში ჩართულნი არიან, პირველ რიგში, ტრანსნაციონალური კომპანიები, რომლებიც პირდაპირად თუ ირიბად ერთვებიან ამ საქმიანობებში, და მათი მოკავშირეები: საერთაშორისო ბანკები, ფართო ბიზნესი თუ ფინანსური სექტორი, შეიარაღებული ძალებიც კი, მომგებიანი რენტით მოხიზლული ზოგიერთი ადგილობრივი მთავრობა, და საზოგადოების პოლიტიკურად გავლენიანი ნაწილები. პროფკავშირული ჯგუფებიც, რომლებიც ამ მომპოვებლურ საქმიანობებთან კავშირში არიან და ცნობილნი არიან, როგორც „მშრომელთა არისტოკრატია“¹⁷, ასევე მნიშვნელოვან სარგებელს იღებენ ამ პროცესებიდან. და, ადვილად მისახვედრია, რომ ბრძოლა მოსაკრებლის გადანაწილებისთვის, რომელსაც მეტ-ნაკლები კონფლიქტურობა ახასიათებს, ახალ პოლიტიკურ დაძაბულობებს წარმოშობს.

ეს ყველაფერი ასუსტებს დემოკრატიულ მმართველობას, რადგან ხელს უწყობს ავტორიტარიზმის დამყარებასა და შენარჩუნებას და, ასევე, გაუმადლარი და კლიენტალისტული კორპორაციების მმართველობას, რომელთაც არანაკლებ ახასიათებთ ავტორიტარული პრაქტიკები. მართლაც, ეს ქვეყნები არ არის დემოკრატიის საუკეთესო მაგალითი. გარდა ამისა, მიღებული შემოსავლების მფლანგველური ხარჯვა და სტაბილური პოლიტიკის არარსებობა, როგორც წესი, ასუსტებს არსებულ ინსტიტუციურ სტრუქტურებს ან ხელს უშლის მათ მშენებლობას.

ლათინურმა ამერიკამ ამ მხრივ საკმაოდ დიდი გამოცდილება დააგროვა. ამ რეგიონის მრავალი ქვეყნის მთავრობა აშკარა ავტორიტარულ ნიშნებს ავლენს, რაც დაგროვების ამ მოდელის, ნედლეულის ექსპორტის შედეგია, განსაკუთრებით იმ შემთხვევაში, თუ ის ემყარება სულ რამდენიმე ტიპის ბუნებრივ მინერალურ რესურსს.

ამგვარი რთული სიტუაცია მსოფლიოს სხვა ნაწილებშიც გვხვდება, განსაკუთრებით ნავთობისა და მინერალების ექსპორტიორ ქვეყნებში¹⁸. ნორვეგია არის გამონაკლისი, რომელიც წესს ადასტურებს. განსხვავება ნორვეგიასა და ზემოთ აღწერილ შემთხვევებს შორის ის არის, რომ როდესაც ნორვეგიაში ნავთობის სამრეწველო ოპერაციები დაიწყო და გაფართოვდა, იქ უკვე არსებობდა მყარი დემოკრატიული პოლიტიკური და ეკონომიკური ინსტიტუტები და სოციალური უთანასწორობის დონე ძალიან დაბალი იყო, განსხვავებით ნავთობსა და სამთომოპოვებაზე დაფუძნებული მესამე სამყაროს ეკონომიკებისგან. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ,

ნორვეგიამ ნავთობის ინდუსტრია საკუთარ საზოგადოებასა და ეკონომიკაში მაშინ შემოიტანა, როდესაც უკვე განვითარებული ქვეყანა იყო.

ჩვენ ვერ მივალთ შევაჯამებამდე სიუხვის წყევლით დალდასმული ქვეყნებისთვის დამახასიათებელი კიდევ ერთი ნიშნის ხსენების გარეშე: ძალადობის, რომელიც, როგორც ჩანს, მჭიდრო კავშირშია დემოკრატიის დამაზიანებელ მოდელოთან. შესაძლოა, ამგვარ ძალადობას თვითონ სახელმწიფომ მიმართოს, და მომპოვებლური საქმიანობის გაგრძელების უზრუნველყოფისთვის ამ პროცესის წინააღმდეგ მიმართული მასობრივი პროტესტის კრიმინალიზება მოახდინოს იმ შემთხვევაშიც, თუ მას პროგრესული მთავრობა ჰყავს.

თვითონ მომპოვებლური საწარმოების მხრიდან ძალადობა, რომელსაც ხშირად სახელმწიფო მხარდაჭერაც გააჩნია, რეპრესიის განსხვავებული ფორმით ვლინდება. ლათინურ ამერიკაში ამ რეპრესიული თუ გენოციდური ქმედებების ძალიან გრძელი სია ყველასთვის ცნობილია¹⁹. გარდა ამისა, გარკვეული ძალები სამოქალაქო²⁰ თუ ქვეყნებს შორის ომებს და იმპერიულ აგრესიასაც იყენებდნენ იმისთვის, რომ უზრუნველყოთ ბუნებრივი რესურსების (განსაკუთრებით ნავთობისა და გაზის), აუცილებლობის შემთხვევაში, ძალისმიერი გზით²¹ მიღება.

ეს კონფლიქტები, რომლებიც მუდმივი არასტაბილურობის პირობებში ვითარდება, მთელი რიგი მიზეზების გამო ეკონომიკურ ხარჯებს წარმოქმნის. მაგალითად შეიძლება მოვიყვანოთ მყარი ინსტიტუტების არარსებობით გამოწვეული მრავალი უარყოფითი ეფექტი: ნავთობისა და სამთომომკვების კომპანიების მიერ ექსპორტის შემცირებულად შეფასება ან იმპორტის გადამეტებულად შეფასება საკუთარი გადასახადებისა და როიალტის შემცირების მიზნით; ტრანსნაციონალური საწარმოების მიერ საკუთარი პროდუქციის არაპროგნოზირებადი და მოულოდნელი შემცირება საკუთარი მოგების გაზრდის მიზნით; სხვადასხვა ტიპის შუამავლების მზარდი ჩარევა წარმოების პროცესში, რაც ამ პროცესს უფრო რთულს ხდის, ხოლო გარიგებებს უფრო აძვირებს. საბოლოო ჯამში, ამ ტიპის პრობლემებმა, რომელთა სიაც უსასრულოა, შესაძლოა ამ სექტორში ინვესტიციების შემცირებაც გამოიწვიოს, სულ მცირე მნიშვნელოვანი კომპანიების მხრიდან.

გარდა ამისა, ბუნების სიკეთეებზე ასეთი ძლიერი დამოკიდებულება ხელს უშლის სამეწარმეო ინოვაციებსა და მარკეტინგულ ინიციატივებსაც კი, და აძლიერებს ოლიგოპოლიურ, პატრიმონიალურ და მოსაკრებელზე ორიენტირებულ პრაქტიკებს. ჩვენ კი კარგად ვიცით, რომ ეს პრაქტიკები, მთავრობის ქმედებებში მომპოვებლური საწარმოების მზარდ ჩარევასთან ერთად, მცირე, მაგრამ დიდი ძალაუფლების მქონე ოლიგარქიულ ჯგუფებს აძლიერებს.

ამასთან ერთად, კლიენტალისტურ საქმიანობებზე მეტი სახელმწიფო რესურსის მიმართვა ამცირებს დემოკრატიზაციისკენ მიმართულ ლატენტურ ზეწოლას. ეს ერთგვარი 'ფისკალური განტვირთვა' (fiscal pacification) (შულდტი, 2005), რომელიც სოციალური პროტესტის ჩახშობისკენაა მიმართული. დიდი შემოსავლები მთავრობას შესაძლებლობას აძლევს, აღკვეთოს ოპოზიციის, დამოუკიდებელი ჯგუფების, თუ ძლიერი ფრაქციების ჩამოყალიბება, რომლებიც გააჩენდნენ პოლიტიკური თუ სხვა

უფლებები მოთხოვნის შესაძლებლობას(ადამიანის უფლებები, სამართლიანობის აღსრულება, საზიარო მმართველობა და ა.შ.), და ამას მთავრობა მათი ძალაუფლებისგან ჩამოშორებით აღწევს. მთავრობას ისიც შეუძლია, რომ დიდი თანხები თავისი შიდა კონტროლის გაძლიერებისთვის გამოყოფს, რაშიც ოპონენტების რეპრესირებაც იგულისხმება.

შედარებით უხვმა ფინანსურმა რესურსებმა შეიძლება შესაძლებელი გახადოს ექსპანსიური ეკონომიკური პოლიტიკა და მაღალი საგარეო დავალიანება. ეკონომიკის ფინანსირებისთვის დამატებითი სახსრების მუდმივ ძიებას საგარეო სესხებამდე მივყავართ²². აქ ჩვენ კიდევ ერთხელ ვხვდებით „გაუმადლობის ეფექტს“, რომელიც გამოიხატება ბანკების, განსაკუთრების კერძო თუ მულტილატერული საერთაშორისო ბანკების, სურვილში, ჩართულნი იყვნენ შემოსავლების ბუმში; შესაბამისად, ამ პროცესის შედეგად წარმოქმნილი საგარეო დავალიანება ამ ბანკების ერთობლივი პასუხისმგებლობაა²³. ბოლო ხანებში ჩინეთი სულ უფრო მეტ სესხს გასცემს განუვითარებელ, განსაკუთრებით აფრიკისა და ლათინური ამერიკის ქვეყნებზე იმ მიზნით, რომ მოიპოვოს კონტროლი მინერალებისა თუ ნავთობის საბადოებზე თუ ფართო მასშტაბის სამეურნეო მიწებზე, ან ააშენოს მასშტაბური ინფრასტრუქტურული პროექტები.

ბუნებრივი რესურსების ექსპლუატაციის შედეგად მიღებული უზარმაზარი შემოსავლებისა და უცხოურ სესხებზე წვდომის სიმარტივის გამო, მთავრობები, როგორც წესი, ასუსტებენ საგადასახადო საქმიანობას და სტრუქტურას. ისინი ხშირად საგადასახადო ტვირთს მინიმუმამდე ამცირებენ და, შეიძლება, საერთოდ შეაჩერონ კიდევ გადასახადების, განსაკუთრებით საშემოსავლო გადასახადის აკრეფა (გარდა ამისა, ნეოლიბერალური იდეოლოგიის წყევლა აბრკოლებს საგადასახადო ტვირთის ნებისმიერი სახით ზრდას).²⁴

უნდა აღინიშნოს, რომ ზოგიერთი პროგრესული მთავრობა, მაგალითად ეკვადორში თუ ბოლივიაში, ცდილობს გააუმჯობესოს საგადასახადო შემოსავლების მობილიზების მექანიზმი და ის უფრო პროგრესული და სამართლიანი გახადოს.

ნებისმიერ შემთხვევაში, როგორც იურგენ შულდტი (2005) აღნიშნავს, საჯარო ფინანსების სუსტი მართვა მოქალაქეებს ცუდ ჩვევებს უვითარებს. კიდევ უარესიც: „ეს იმას ნიშნავს, რომ საზოგადოება არ მოითხოვს სახელმწიფო დანახარჯების ეფექტურობას, გამჭვირვალობას, სამართლიანობას, წარმომადგენლობას.“ ამ უსამართლო და ხარჯიანი სუბსიდიების შენარჩუნება, მაგალითად საწვავზე, სწორედ ამ ცუდი ჩვევებით შეიძლება აიხსნას, მიუხედავად იმისა, რომ ამას შეცდომით „ხალხის მიღწევად“ განიხილავენ ხოლმე.

შულდტი შეგვახსენებს, რომ სახელმწიფოში დემოკრატიული წარმომადგენლობის მოთხოვნა, როგორც წესი, გადასახადების ზრდის შედეგად გაჩნდა - მაგალითად ბრიტანეთში 400 წელზე მეტი ხნის წინ, საფრანგეთში კი მე-19 საუკუნის დასაწყისში. მოსაკრებლის მაძიებლური და კლიენტალისტური წარმოდგენები კი მოქალაქეობრიობის საწინააღმდეგოა და, შესაძლოა ხელი შეუშალოს და შეაფერხოს კიდევ მოქალაქეობრივი თვითშეგნების განვითარება.

ამ ნედლეულის ექსპორტიორი ეკონომიკების მთავრობებს არა მხოლოდ აუცილებელი საზოგადოებრივი სამუშაოების განხორციელებისთვის საკმარისი სახსრები აქვთ (განსაკუთრებით ბუმის პერიოდში), არამედ მათ იმის შესაძლებლობაც აქვთ, რომ საჭირო ზომებსა და ქმედებებს მიმართონ ხალხის მეტად ჩასართავად მმართველობაში, რომ მათ შესაძლებლობა ჰქონდეთ წარადგინონ ის რეფორმები და ცვლილებები, რომლებიც მათ მიაჩნიათ აუცილებლად. თუმცა კლიენტალიზმი მოქალაქეობრიობის განმტკიცებას შეუძლებელს ხდის. უფრო მეტიც, როდესაც კლიენტალისტული პრაქტიკა წაახლისებს ინდივიდუალიზმს და ისეთ სოციალურ პოლიტიკას, რომელიც ფოკუსირებულია ინდივიდზე (მაგალითად როგორცაა ნეოლიბერალური მთავრობების მიერ განხორციელებული პოლიტიკები, რომლებსაც პროგრესული მთავრობებიც აგრძელებდნენ), ამან კოლექტიური მოთხოვნებისა და კოლექტიური ქმედების განადგურებაც შეიძლება გამოიწვიოს. ეს საბოლოოდ უარყოფით გავლენას ახდენს სამოქალაქო საზოგადოებაზე და, რაც უფრო მნიშვნელოვანია, საზოგადოებრივ ცნობიერებაზე²⁵.

ეს ყველაფერი ხშირად მმართველობის ავტორიტარულ და მესიანისტურ ფორმამდე მიდის, რომელიც, საუკეთესო შემთხვევაში, იმის უკან იმალება, რასაც გილერმო ო'დონელმა „დელეგატიური დემოკრატია“ უწოდა, ან, რაც დღეს პლემბისციტურ დემოკრატიადაა ცნობილი.

გარდა ამისა, ამ ტიპის ჰიპერპრეზიდენტული მთავრობები (ნეოლიბერალური თუ პროგრესული), რომლებიც სოციალურ მოთხოვნებს კლიენტალისტული ფორმით პასუხობენ, სოციო-პოლიტიკური კონფლიქტების ახალ ფორმებს უყრიან საფუძველს. ეს იმიტომ, რომ სიღარიბისა და გარიყულობის სტრუქტურულ მიზეზებს ხელშეუხებელს ტოვებენ. ნავთობისა და სამთომოპოვებიდან მიღებული შემოსავლის რაღაც ნაწილის გადანაწილება, მაგრამ არ მიმდინარეობს შემოსავლისა და სიმდიდრის გადანაწილების სიღრმისეული პროცესი. ასევე, ამ ფართომასშტაბიანი მომპოვებლური საქმიანობების მნიშვნელოვანი სოციალური და ეკოლოგიური ეფექტები, რომლებიც ასევე არათანაბრად ნაწილდება, ზრდის უმართავობის დონეს, რაც, თავის მხრივ, ახალ ავტორიტარულ რეაგირებებს საჭიროებს.

ენტონი ბეთბინგტონის რეკომენდაციის გათვალისწინებით, მდგრადობის იდეის კონსტრუირება - თუნდაც მხოლოდ ტრანზიციასთან მიმართებაში - დემოკრატიულად უნდა მოხდეს. თუმცა ეს არ ნიშნავს, რომ ამით არაგანახლებადი ბუნებრივი რესურსების შინაგანი არამდგრადობის პრობლემა გადაიჭრება. განვითარების საზღვრები სამოქალაქო საზოგადოებასთან და მის თანამონაწილეობასთან უნდა იყოს დაკავშირებული, და არ უნდა განისაზღვრებოდეს იმ მოდელებით, რომელშიც ყველაზე ძლიერი მოთამაშეები - ხშირად ტრანსნაციონალური ორგანიზაციები და შემდეგ სახელმწიფო - იღებენ გადაწყვეტილებებს. ამგვარ მოცემულობაში, ბუნებრივი რესურსების გამოყენება დისკუსიის საგანი გახდებოდა, რაც მომპოვებლობასთან დაკავშირებულ ანტიდემოკრატიულ ვითარებას გადაჭრიდა.

ერთი სიტყვით, არაგანახლებად ბუნებრივ რესურსებზე დამოკიდებულება ხშირად ამყარებს ავტოკრატიულ და ავტორიტარულ მმართველობებსაც კი, რაც შემდეგი ფაქტორებითაა გამოწვეული:

- სახელმწიფო ინსტიტუტები ზედმეტად სუსტია იმისთვის, რომ გააკონტროლოს კანონის აღსრულება თუ მთავრობის ქმედებები;
- კანონიერებისა და გამჭვირვალობის არარსებობა ახალისებს დისკრეციულობას საჯარო ფინანსებისა და საჯარო სიკეთეების გამოყენების პროცესში;
- მოსაკრებლის განაწილების შესახებ ძალაუფლების მქონე ჯგუფებს შორის კონფლიქტები, მოსაკრებლის-მადიებლობისა და პატრიმონიალიზმის გამყარებით, ამცირებს გრძელვადიან ეკონომიკურ ზრდას და ინვესტიციებს;
- სახელმწიფო პოლიტიკა მოკლე ვადებზეა გათვლილი და არ არის კარგად დაგეგმილი;
- საზოგადოების ფართო სექტორის თუ მთავრობების გენეტიკის ნაწილი ხდება ილუზია ბუნებრივი რესურსების ფართომასშტაბიანი ექსპლუატაციისა და ექსპორტის შედეგად წარმოქმნილი მარტივი და უხვი სიმდიდრის შესახებ.

მოდველებული დეველოპმენტარიზმიდან პოსტ-ექსტრაქტივიზმამდე

არასწორი წარმოდგენებისა თუ უცოდინრობის გამო, ვიღაცას შეიძლება ეგზოტიკური იდეა გაუჩნდეს, რომ რადგან ნედლეულის ექსპორტიორი ეკონომიკა მუდმივ განუვითარებლობას წარმოქმნის, გამოსავალი ბუნებრივი რესურსების ექსპლუატაციის შეწყვეტა იქნებოდა. ეს, რა თქმა უნდა, მცდარი დასკვნაა.

რესურსების წყევლა არა ფატალური ბედისწერაა, არამედ არჩევანი. გამოწვევა ისეთი სტრატეგიის პოვნაში მდგომარეობს, რომელიც არაგანახლებადი ბუნებრივი რესურსების გამოყენების მეშვეობით „კარგად ცხოვრებას“ გახდიდა შესაძლებელს, და შესაბამისად, ბუნებრივ რესურსებს „კურთხევად“ აქვევდა (სტიგლიცი, 2006).

აქედან გამომდინარე, ჩვენი ამოცანა ისეთი განსხვავებული გზის არჩევანია, რომელიც დაგვაშორებს რესურსების თუ ორთოდოქსული შეხედულებების წყევლას, რომელიც ტრანსნაციონალური ძალების სუბორდინაციაში გვამყოფებს. ერთ-ერთი ყველაზე რთული ამოცანა, შესაბამისად, ისეთი სტრატეგიის შემუშავება და განხორციელებაა, რომელიც პოსტ-ექსტრაქტივისტულ ეკონომიკამდე მიგვიყვანს.

ამგვარი ახალი ტიპის ეკონომიკა ერთ დამეში ვერ შეიქმნება. ასევე, ძნელი წარმოსადგენია ამ დროისთვის მოქმედი ნავთობის საბადოებისა თუ მალარობის მოულოდნელი დახურვა. მაგრამ ეს ტრანზიციის არასდროს გახდება რეალობა, თუ მომპოვებლური საქმიანობა კვლავაც განაგრძობს გაფართოებას და თუ არ იარსებებს სწორად დაგეგმილი ცვლილებების პროცესით მისი თანდათანობით შემცირების კონკრეტული ალტერნატივა. რა თქმა უნდა, ამ ტრანზიციის განხორციელება ადვილი არ იქნება კაპიტალისტურ სამყაროში, რომლის წარმოდგენაც შეუძლებელია ისეთი მომპოვებლური მრეწველობების გარეშე, როგორცაა ნავთობი და სამთო თუ სატყეო მეურნეობა. დღევანდელი მდგომარეობისთვის ამ ტრანზიციის განხორციელება სასიცოცხლოდ

მნიშვნელოვანი ამოცანაა და მოითხოვს კრიტიკული აზროვნების, გამომგონებლობისა და შემოქმედებითობის მაქსიმუმს საზოგადოებისგან თუ საზოგადოებრივი ორგანიზაციებისგან. გლობალური სამხრეთის ძალისხმევა, მიუახლოვდეს პოსტ-ექსტრაქტიულ ეკონომიკას, უნდა ემთხვეოდეს გლობალური ჩრდილოეთის ეკონომიკურ „უკუ-ზრდას“²⁶, ან, სულ მცირე, მის სტაციონარულ ზრდას. ეს საკითხი სულ უფრო შემაშფოთებელი ხდება ბევრი ინდუსტრიალიზებული ქვეყნისთვის.

მომპოვებლური ეკონომიკის გადალახვა, გარკვეული დროის განმავლობაში, მომპოვებლობის სხვადასხვა ფორმასთან თანაარსებობასაც მოიცავს, თუმცა მისი საკვანძო საკითხი უნდა იყოს მომპოვებლობის გეგმიური შემცირება. ეს ხელს შეუწყობს მდგრადი საქმიანობის განხორციელებას ისეთ სფეროებში, როგორცაა გადამამუშავებელი წარმოება, სოფლის მეურნეობა, ტურიზმი და განსაკუთრებით, ცოდნის წარმოების პროცესი. ბუნება მეტად არავითარ შემთხვევაში აღარ უნდა დაზიანდეს. სოციალური, ეკონომიკური, კულტურული და ეკოლოგიური ტრანზიციის თვალსაზრისით, ამ ტიპის სტრატეგიების წარმატება დამოკიდებული იქნება იმაზე, თუ რამდენად თანმიმდევრული იქნება ისინი და, რაც უფრო მნიშვნელოვანია, თუ რა დონის სოციალურ მხარდაჭერას მოიპოვებს ეს სტრატეგიები.

იდეა იმაში მდგომარეობს, რომ წარსულს ჩავაბაროთ არამდგრადი, დაქვემდებარებული მომპოვებლური ეკონომიკები, რომლებიც ნედლი საქონლის ექსპორტს ეფუძნება, ზედმეტად ორიენტირებულია ექსპორტის ბაზარზე, არ არის ინდუსტრიალიზებული, ახასიათებს სიღარიბისა და გარიყულობის მაღალი დონე, შემოსავლები და სიმდიდრე კონცენტრირებულია რამდენიმეს ხელში, და ანადგურებს და აბინძურებს გარემოს. მიზანი მდგრადი, დივერსიფიცირებული ეკონომიკების მშენებლობაა, რომელშიც ინდუსტრიალიზებული და მომსახურებაზე ორიენტირებული პროდუქციისა და ბაზრების ფართო სპექტრი იარსებებს, რომელსაც ექნება უნარი, შექმნას მაღალი ხარისხის სამუშაო ადგილები, რომელიც იქნება სამართლიანი და პატივს სცემს კულტურებსა და ბუნებას. ამ მხრივ, კარგი იქნებოდა გადაგვეხედა მკვიდრი მოსახლეობის იმ მსოფლმხედველობისთვის, რომელშიც ადამიანები არა მარტო ბუნებასთან ერთად ჰარმონიაში თანაცხოვრობენ, არამედ მის ნაწილსაც წარმოადგენენ.

ამ ტიპის, აუცილებლად მრავალმხრივი ტრანზიციის განსახორციელებლად, არსებითად მნიშვნელოვანია ახალი, ძლიერი სახელმწიფო ინსტიტუტების შექმნა, ეკონომიკის ახლებურად ორგანიზება, და ასევე, მსოფლიო ბაზარში ჩართულობის შესახებ სტრატეგიული ხედვის ჩამოყალიბება. შესაბამისად, ეს პროცესი მოითხოვს მარეგულირებელ ღონისძიებებსა და ორგანიზაციებს, ისევე, როგორც მართებულად დადგენილ მექანიზმებს, რაც შესაძლებელს გახდის ამ ტრანზიციის განხორციელებას²⁷.

მაშასადამე, ჩვენ ვლავარაკობთ ახალი ტიპის მწარმოებლურ სპეციალიზაციაზე, რომელიც დაეფუძნება სხვადასხვა ინტერესებს შორის ფართო კონსენსუსს და ქვეყნებს შესაძლებლობას მისცემს, მიაღწიონ შინაგან მდგრადობას. ამ მიზნის მისაღწევად, აუცილებელია ქვეყნის შიდა ბაზრისა და მწარმოებლური აპარატის გაძლიერება,

აგრეთვე წარმოების ტრანზიციის სტრატეგიის შემუშავება, რაც თავის მხრივ შეამცირებს მომპოვებლური მრეწველობის მნიშვნელობას ეკონომიკისთვის.

დღის წესრიგის კიდევ ერთი პრიორიტეტული საკითხი ბუნებასთან ხელახლა შეხვედრაა - ეს ნიშნავს იმ მოდელებისა და პრაქტიკების უკუგდებას, რომლებიც ორიენტირებულია ბუნების ექსპლუატაციასა და მითვისებაზე. ჩვენ უნდა გვანსოვდეს, რომ მთელი კაცობრიობა ვალდებულია შეინარჩუნოს ბუნებრივი პროცესების მთლიანობა, რომელიც უზრუნველყოფს ბიოსფერში ენერჯებისა და ნივთიერებათა ნაკადებს. ეს გულისხმობს პლანეტის ბიომრავალფეროვნების შენარჩუნებას. ამ ცივილური ტრანსფორმაციის მისაღწევად, როგორც ჩანს, ბუნების დეკომერციალიზაცია არსებითი მნიშვნელობისაა. ეკონომიკური მიზნები უნდა დაექვემდებაროს ბუნებრივი სისტემების ფუნქციონირების კანონებს ისე, რომ არ დაივიწყოს ადამიანური ღირსება და საზოგადოებების ცხოვრების ხარისხის გაუმჯობესების აუცილებლობა.

ეს აუცილებელს ხდის იმ ტერიტორიების შენარჩუნებას (განადგურების თავიდან აცილებას), რომელთაც ეკოლოგიური და სოციალური თვალსაზრისით დიდი ღირებულება გააჩნიათ და სადაც ბიომრავალფეროვნების ყველაზე მაღალი დონეა კონცენტრირებული: ამის გლობალური მაგალითია იასუნი- ITT ინიციატივა ეკვადორში²⁸. ამასთან ერთად, ყალიბდება ძლიერი მდგრადობის კონცეფცია (რომ ეკონომიკურმა კაპიტალმა მთლიანად არ უნდა შეცვალოს „ბუნებრივი კაპიტალი“), როგორც საზოგადოების ორგანიზების ახალი პარადიგმა. ეს ასევე გულისხმობს კონვენციური მაკროეკონომიკური გათვლების ახალი მაჩვენებლებითა და მდგრადობის ინდექსებით ცვლილებასაც.

ანალოგიურად, ფართომასშტაბიანი და გულწრფელი სოციალური ჩართულობაა საჭირო ფართომასშტაბიან მომპოვებლობასთან საბრძოლველად. ეს აუცილებლად გულისხმობს მოპოვებისა და ნავთობის მრეწველობიდან მიღებული შემოსავლების, თუ ეკონომიკაში არსებული სხვა შემოსავლისა და აქტივების, მკაცრ და რადიკალურ გადანაწილებას. უთანასწორობებს²⁹ ბოლო უნდა მოელოს, რადგან სწორედ ეს არის ნებისმიერი სახის ავტორიტარიზმის საფუძველი ადამიანური ცხოვრების ყველა სფეროში.

პირველ რიგში, აუცილებელია პირველადი საქონლის ექსპორტზე დაფუძნებული მომპოვებლური ეკონომიკური მოდელის გავრცელებისა და ინტენსიფიკაციის შეჩერება. ნედლეულის ექსპორტზე დამყარებული დაგროვების ამ მოდელის პრიორიტეტად დასახვას, რომელიც ბუნებისგან მიღებულ მოგებას გადაჭარბებულად, ხოლო ადამიანურ შრომას შემცირებულად აფასებს, რომელიც სისტემატიურად ანადგურებს გარემოს და მნიშვნელოვან ნეგატიურ გავლენას ახდენს სოციალურ და საზოგადოებრივ სტრუქტურებზე, რომელიც პრიორიტეტად ისახავს საექსპორტო ბაზარს და უყურადღებოდ ტოვებს შიდა ბაზარს, რომელიც წაახლისებს სიმდიდრის კონცენტრაციას და უგულვებელყოფს თანასწორობას, ჯერ არცერთი ქვეყანა არ დაუყენებია განვითარების გზაზე. შესაბამისად, ის ვერც პოსტ-დეველოპმენტარისტული 'კარგად ცხოვრების'³⁰ მშენებლობისკენ მიმავალი გზა გახდება.

კონცეპტუალურად მაინც, 'კარგად ცხოვრება' ის გზაა, რომელიც განვითარების სხვადასხვა „ალტერნატივებს“ მიღმა, ცდილობს შემოგვთავაზოს „ალტერნატივა, განვითარების მაგივრად“. ერთი სიტყვით, ეს გზა რადიკალურად განსხვავდება ყველა განვითარების იდეიდან. ის მწარმოებლობის საკუთარ ვერსიას პროგრესის იდეიდანაც კი ათავისუფლებს. შესაბამისად, 'კარგად ცხოვრება' შესაძლებლობას იძლევა, შეიქმნას სხვა ტიპის საზოგადოება, რომელიც, თითოეული ქვეყნისა და მთელ მსოფლიოში არსებული კულტურული ფასეულობების აღიარების საფუძველზე, გამოირჩევა ადამიანური თანაცხოვრების უნარით მრავალფეროვნებაში და ბუნებასთან ჰარმონიაში. ამ შემოთავაზების მთავარი ელემენტი, რომელიც შეიძლება გლობალურად განხორციელდეს, მდგომარეობს დიდი რევოლუციური ნაბიჯის გადადგმაში, რათა ხელი შეეწყოს ანთროპოცენტრული მსოფლმხედველობიდან სოციო-ბიოცენტრულ მსოფლმხედველობაზე გადასვლას, მისი თანმხლები პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური შედეგებით.

„მოძველებული დეველოპმენტარიზმის“ (მარტინეზ ალიერი, 2008) გზის არჩევით კი, მომპოვებლობის შენარჩუნებით ან, კიდევ უარესი, მისი ინტენსიფიკაციით, ჩვენ ნამდვილად ვერ ვიპოვით გამოსავალს იმ საზოგადოებების რთული დილემიდან, რომლებიც, ერთი მხრივ, მდიდარია ბუნებრივი რესურსებით, მაგრამ, ამავე დროს, გადატაკებულია.

¹ „ტროპიკული ბედისწერის“ ამ თეორიას არაერთი მკვლევარი ავითარებს სხვადასხვა პერსპექტივიდან, მათ შორის მაიკლ გავინი, მიშელ ლ. როსი, ჯეფრი საქსი, რიკარდო ჰაუსმანი, რობერტო რიგობონი და ივარ კოლსტადი.

² მიუხედავად დაგროვების ამ ფორმის გრძელი ისტორიისა, სიტყვა „მომპოვებლობა“ არ გვხვდება უძველესი ენის სამეფო აკადემიის ლექსიკონში.

³ შეცდომა იქნება ვიფიქროთ, რომ მომპოვებლობა მხოლოდ მინერალებისა და ნახშირწყალბადის რესურსების ექსპლუატაციისას გვხვდება. თანაბრად მომპოვებლური პრაქტიკის მრავალი გამოცდილება გვხვდება ხე-ტყის თუ მონო-მეურნეობებში. ამის მაგალითია ყავა კოლუმბიაში (იხილეთ ოინდრილა დიუბე და ხუან ფერნანდო ვარგასი (2006)).

⁴ რაულ ზიბეჩი (2011) ამ პროგრესული მთავრობების მომპოვებლობას ნეოლიბერალიზმის მეორე ფაზად განიხილავს.

⁵ იხილეთ შულდტის (2005) მნიშვნელოვანი სტატია. იხილეთ აგრეთვე შულდტი და აკოსტა (2006) და აკოსტა (2009).

⁶ მდგრადი განვითარება არის პროცესი, რომელიც საშუალებას იძლევა მიმდინარე საჭიროებები მომავალი თაობების შესაძლებლობების გაწირვის გარეშე დაკმაყოფილდეს. 'კარგი ცხოვრების' კონცეპტის პრაქტიკაში გადმოსატანად, აუცილებელია მდგრად განვითარებაზე ბევრად შორს წასვლა და იმის მიღება, რომ ბუნება გარკვეული უფლებების მფლობელია.

⁷ ტრანსნაციონალური მეგა-მრეწველობის შესახებ მითების ჩამოშლის გზების შესახებ, იხილეთ არგენტინაში შექმნილი ნაშრომები Colectivo Voces de Alerta-ს მიერ (2011).

⁸ ტერმინი 'ჰოლანდიური დაავადება', როგორც მისი სახელი გვეუბნება, ჰოლანდიაში გაჩნდა 1970-იანებში, როდესაც ბუნებრივი აირის საბადოების აღმოჩენამ გამოიწვია ქვეყნის სავალუტო რეზერვების უზარმაზარი ზრდა. ამან გამოიწვია ჰოლანდიური ვალუტის, ფლორის, ღირებულების გაზრდა, რამაც დააზიანა ქვეყნის სამრეწველო საქონლის ექსპორტის კონკურენტუნარიანობა / რამაც ნაკლებად კონკურენტუნარიანი გახადა ქვეყნის სამრეწველო ექსპორტი.

⁹ უნდა გავიხსენოთ, რომ რიკარდოსეული რენტა ბუნების ექსპლუატაციიდან და არა ბიზნეს საქმიანობიდან მიიღება, განსხვავებით სამუშაო ძალის ძალისხმევისა და შემოქმედებითობისგან („პროდუქტიულობისგან“) მიღებული მოგებისგან.

¹⁰ 21-ე საუკუნის პირველი მნიშვნელოვანი გლობალური კრიზისის დაწყებისას, როდესაც ნავთობისა და მინერალების ფასები დაეცა, ბევრ ქვეყანაში შეინიშნებოდა წარმოების რაოდენობის გაზრდის და კომპანიებისთვის მათი შემოსავლის შემცირების გამო კომპენსაციების შეთავაზების ტენდენცია.

¹¹ გავლიანებისა და კრიზისის პროცესების შესახებ არსებული ტექსტების გრძელი სიიდან საკმარისი იქნება ვანსენოტ Ugarteche (1986), Vilate (1986), Calcagno (1988), Marichal (1988), Acosta (1994).

¹² ბირთვული ენერჯია არ გულისხმობს მომპოვებლური მოდელისგან თავის დაღწევას. პირველ რიგში, ნედლეული - ურანი - უნდა იქნას მოპოვებლური, გარდა ამისა, ეს ენერჯია ისევე მომპოვებლური საქმიანობის შენარჩუნების და გაფართოების მიზნით გამოიყენება. ხშირად სწორედ ეს ხდება დიდი ჰიდროელექტრო კაშხალების შენების დროს და, რა თქმა უნდა, იმ მრეწველობებში, რომლებიც იყენებენ წიაღისეულ საწვავს.

¹³ მსოფლიო ბანკმა ნეოლიბერალური ეპოქის დროს მოახდინა ფართო მასშტაბიანი სამთო მოპოვების, როგორც შემსავლის წყაროს, პოპულარიზაცია და დღემდე ინარჩუნებს პოზიტიურ ხედვას მასიური მასშტაბით ბუნებრივი რესურსების მოპოვების შესახებ. იხილეთ სინოტი, ნეში და დე ლა ტორი (2010).

¹⁴ ეს ავტორი განიხილავს ვენესუელაში განვითარებულ მოვლენებს გენერალ ხუან ვისენტ გომესის მთავრობიდან პოლკოვნიკ/კოლონელ ჰუგო ჩავეს ფრიასის მთავრობამდე.

¹⁵ ნავთობის მრეწველობის ვალდებულებების შესახებ, იხილეთ, მაგალითად, ფანდერ ფალკონის (2004) ნაშრომები.

¹⁶ ეს არ გულისხმობს მხოლოდ ინდივიდუალურ/ლიბერალურ მოქალაქეობას, რადგან, კოლექტიური უფლებების თვალსაზრისით, შესაძლებელია კოლექტიური ან საზოგადოებრივი მოქალაქეობრიობის უზრუნველყოფა. ანალოგიურად, ბუნების უფლებები მოითხოვს და ასევე წარმოშობს ახალი ტიპის მოქალაქეობას, რომელიც აგებულია ინდივიდუალურ, კოლექტიურ და, აგრეთვე, ეკოლოგიურ სფეროებში. ეს პლურალური/მრავალმხრივი მოქალაქეობაა, რადგან ისტორიებსა და გარემო პირობებს ეფუძნება და ითვალისწინებს გარემოსდაცვით სამართლიანობას, რაც ცდება სამართლიანობის ტრადიციულ იდეას. ედუარდო გუდინასი (2009) ამ ტიპის მოქალაქეობას „ეკოლოგიურ მეტა-მოქალაქეობას“ უწოდებს.

¹⁷ ერიკ ჰობსბაუმის თვალსაზრისის მიხედვით.

¹⁸ მაგალითისთვის, საკმარისია გავაანალიზოთ სპარსეთის ყურის ქვეყნებში არსებული მდგომარეობა. ეს ქვეყნები, უზარმაზარი ფინანსური რესურსების დაგროვების და ერთ სულ მოსახლეზე შემოსავლებს მაღალი დონის გამო, შეიძლება ძალიან მდიდარ ქვეყნებად ჩაითვალოს. მიუხედავად ამისა, ისინი ვერანაირად ვერ მოხვდებიან განვითარებული ქვეყნების სიაში: მათთვის დამახასიათებელია უთანასწორობის არანორმალურად მაღალი დონე, თავისუფლების აშკარა ნაკლებობა, და პოლიტიკური და რელიგიური შეუწყნარებლობა. მათი მთავრობების უმეტესობა არა მხოლოდ არადემოკრატიულია, არამედ ავტორიტარული პრაქტიკასაც მიმართავენ. საუდის არაბეთი, შუა საუკუნეების მახასიათებლების მქონე მონაქრია, ძალიან გრძელი სიის პარადიგმული მაგალითი იქნებოდა.

¹⁹ პერუს სამთო მოპოვების რეგიონებში, ქვეყანაში, რომელსაც ხშირად მოიხსენიებენ, როგორც სამთო მოპოვებისთვის ღიაობის მაგალითს, ადამიანის უფლებათა დარღვევის შემთხვევები არნახულად

გაზრდილია. ამ ქვეყანაში სამთო და ნავთობის მრეწველობასთან, განსაკუთრებით სამთო მრეწველობასთან, დაკავშირებული კონფლიქტები მთლიანად აღრიცხული სოციალური კონფლიქტების 80% -ზე მეტს შეადგენს (De Echave, 2008, 2009). 2009 წელს ბაგუაში მომხდარი მოვლენები მხოლოდ ერთი კარგად ცნობილი მაგალითია ძალადობისა და სისტემატიურად ადამიანის უფლებათა დარღვევის გრძელი სიდიდან. კოლოუმბიაში, ქვეყანაში, რომელიც უზომოდ დააზარალა ხანგრძლივმა და სისხლიანმა სამოქალაქო ომმა, 1995-2002 წლებში მომხდარი იძულებითი გადაადგილების 70 % სამთო მოპოვების ადგილებს ეხებოდა. ეკვადორში, ბოლო წლებში ადამიანის უფლებების დარღვევის ყველაზე მძიმე შემთხვევები დაკავშირებულია ტრანსნაციონალურ მომპოვებელ კომპანიებთან და, რა თქმა უნდა, ნავთობის მრეწველობასთან.

²⁰ ნიგერიის მაგალითი ადასტურებს ამ დებულებას: მან ჯერ ნავთობის კონტროლის გამო დაწყებული ხანგრძლივი და მტკივნეული სამოქალაქო ომი გაიარა, შემდეგ კი ოგონების წინააღმდეგ მანკიერი რეპრესიები. საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ ძალადობა არ შეწყდა კავკასიის ქვეყნებშიც, რომლებიც ნავთობითა და გაზით მდიდარია: თურქმენეთში, ყაზახეთში, აზერბაიჯანში, საქართველოში, ოსეთში, დაღესტანში თუ ჩეჩნეთში.

²¹ ამ უკანასკნელის დასამტკიცებლად საკმარისია ვახსენოთ აშშ-ის სამხედრო აგრესია ერაყისა და ავღანეთის წინააღმდეგ ამ ქვეყნების ნავთობისა და გაზის რეზერვების კონტროლის მიზნით. 2011 წელს ლიბიაში ნატო-ს ინტერვენციაც ასევე შეიძლება იყოს კლასიფიცირებული იმპერიული აგრესიის აქტად ნავთობის და, ამ შემთხვევაში, მსოფლიოში ერთ-ერთი უდიდესი წყლის მარაგის გაკონტროლების მიზნით.

²² შესაბამისად, ახლადგამდიდრებულ ნავთობპროდუქტების მწარმოებელ ეკვადორს ბევრად მარტივად შეეძლო სესხების აღება, ვიდრე ღარიბ ბანანის მწარმოებელ ეკვადორს. 1970-იანი წლების ეკონომიკური ბუმის შუა პერიოდში ეკვადორის სახელმწიფო ვალი და განსაკუთრებით მისი საგარეო ვალი ნავთობის ბუმთან შესაბამისობაზე ბევრად მეტად, არაპროპორციულად გაიზარდა (ამას ასევე კაპიტალის დაგროვების მოთხოვნით წარმოშობილი გარეგანი მიზეზიც განაპირობებდა).

²³ იხილეთ ოსმელო მანზანო და რობერტო რიგობონი (2001), ასევე ზემოთ ნახსენები ავტორები, რომლებიც მუშაობენ საგარეო ვალის საკითხზე.

²⁴ 1970იანი წლების ნავთობის ბუმის პერიოდში ეკვადორის სამხედრო მთავრობის ერთ-ერთმა ლიდერმა, გენერალმა გილერმო როდრიგეს ლარამ სიამაყით განაცხადა, რომ მისი მთავრობის ერთ-ერთი მიღწევა გადასახადების შეგროვების შეწყვეტა იყო.

²⁵ ცნობიერად თუ არაცნობიერად, ეკვადორის „სამოქალაქო რევოლუციის“ მთავრობის მრავალ Socio País პროექტს სწორედ ეს ეფექტი აქვს. ამასთან ერთად, უნდა აღინიშნოს, რომ ეს მთავრობა ღიად ცდილობს დაასუსტოს და დაანაწევროს ძლიერი სოციალური მოძრაობები, განსაკუთრებით კი ადგილობრივთა მოძრაობები, რომლებიც სასტიკად ეწინააღმდეგებიან მომპოვებლური მრეწველობების გაფართოებას.

²⁶ გლობალურ სამხრეთში ისეთი მოაზროვნეებიც გვხვდება, რომლებიც ეკონომიკის შემცირების წინადადებით შემოდებიან, იხ. ლეფი (2008).

²⁷ ბოლო წლებში სულ უფრო ფართო დისკუსია მიმდინარეობს იმ საკითხზე, თუ როგორ უნდა განხორციელდეს ეს ტრანზიციები. ამ დისკუსიის ფარგლებში ბევრმა ავტორმა სხვადასხვა იდეები და შემოთავაზებები წამოაყენა, მათ შორის არიან ედუარდო გუდინასი, ჯოან მარტინეს ალიერი, ენრიკე ლეფი და რობერტო გიმარესი. კონკრეტული მაგალითისთვის, იხილეთ პერუში გამოცემული რამდენიმე ავტორის კრებული ალენხანდრა ალაიზას და ედუარდო გუდინასის რედაქტორობით (2011). ტრანზიციის განხორციელებასთან დაკავშირებულ ზოგიერთ შემოთავაზებას შეგიძლიათ გაცნობთ ოქსფამის კვლევაში (2009). ასევე, მეც განვავითარე შემოთავაზებები იმის შესახებ, თუ როგორ უნდა აშენდეს პოსტ-ნავთობის ეკონომიკა (აკოსტა 2000 ან 2009). აღსანიშნავია ისიც, რომ 2000 წელს რამდენიმე ავტორმა გამოაქვეყნა შემოთავაზებები "პოსტ-ნავთობისეული ეკვადორის" მშენებლობის შესახებ.

²⁸ იხილეთ მარტინესი და აკოსტა (2010). ეს ინიციატივა წარმოიშვა მორატორიუმის წინადადებიდან, რომელიც ეკვადორში ამაზონის რეგიონის სამხრეთით მდებარე ნავთობის მოპოვებას ეხებოდა და რომელიც 2000 წელს რამდენიმე ავტორის წიგნში, El Ecuador Post Petrolero-ში გამოქვეყნდა.

²⁹ განსაკუთრებით ეკონომიკური, სოციალური, თაობათაშორისი, გენდერული, ეთნიკური, კულტურული და რეგიონალური უთანასწორობები.

³⁰ ამ საკითხის შესახებ არსებული მზარდი ლიტერატურიდან უნდა ვახსენოთ ორი ნაშრომი: აკოსტა და მარტინესი (2009), და აკოსტა (2010). კიდევ ერთი ტექსტი, რომელიც ამ საკითხს უფრო ფართო კონტექსტში განიხილავს, არის ტორტოსას ნაშრომი (2011).

ადამიანის უფლებების სწავლებისა და მონიტორინგის ცენტრი

EMC

Human Rights Education and Monitoring Center

 HEINRICH BÖLL STIFTUNG
თბილისი
სამხრეთ კავკასია